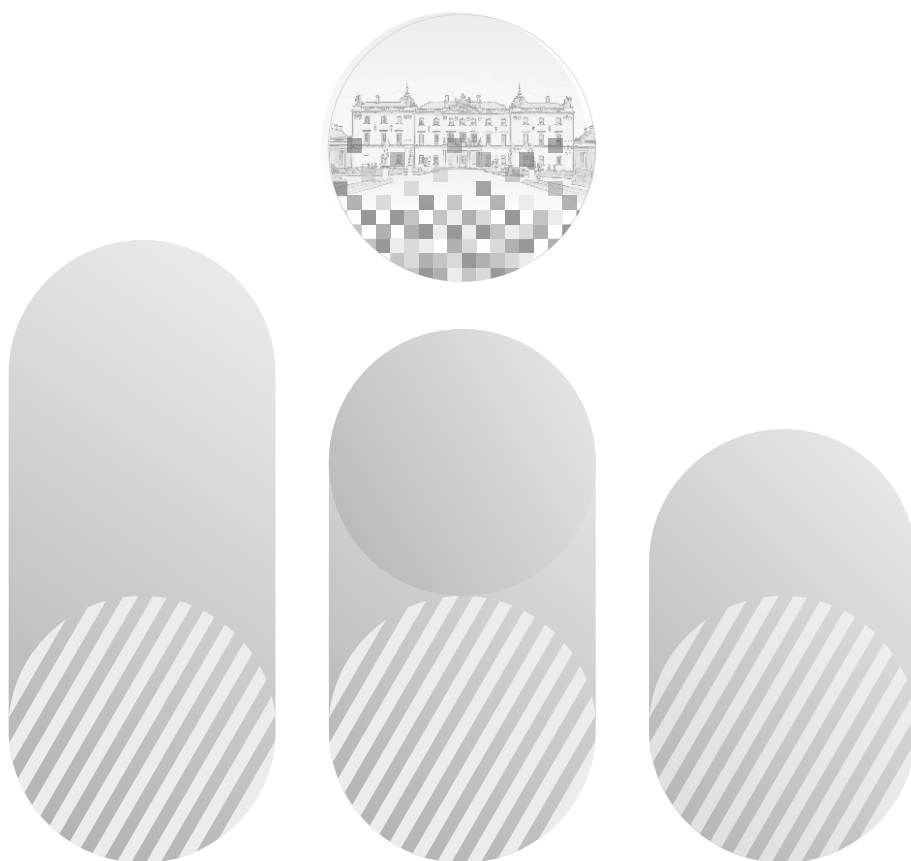

Białostocki Obszar Funkcjonalny w latach 2018–2022. Diagnoza grup docelowych odbiorców usług społecznych

Białystok Functional Area in 2018–2022.
Diagnosis of target groups of social services recipients

Białostocki Obszar Funkcjonalny w latach 2018–2022. Diagnoza grup docelowych odbiorców usług społecznych

Białystok Functional Area in 2018–2022.
Diagnosis of target groups of social services recipients

Opracowanie merytoryczne

Content-related works

Urząd Statystyczny w Białymstoku przy udziale Stowarzyszenia Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego
Statistical Office in Białystok with the participation of the Association of Białystok Functional Area

Zespół autorski

Editorial team

Anna Godlewska, Natalia Jurylik, Renata Łapińska, Anna Rogalewska, Izabella Szpaczko, Urszula Słucka,
dr hab. Dorota Wyszowska

– Urząd Statystyczny w Białymstoku
Statistical Office in Białystok

dr hab. Dorota Perło, Anna Tomulewicz

– Stowarzyszenie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego
Association of Białystok Functional Area

Prace redakcyjne

Editorial work

Anna Przerwa, Anna Rogalewska

Tłumaczenie

Translation

Kinga Justyna Karwowska

Skład i opracowanie graficzne

Typesetting and graphics

Anna Przerwa

Publikacja dostępna na stronie

Publication available on website

bialystok.stat.gov.pl

Przy publikowaniu danych US prosimy o podanie źródła

When publishing Statistical Office – please indicate the source

Przedmowa

Z przyjemnością przedstawiamy Państwu kolejną publikację opracowaną przez Urząd Statystyczny w Białymstoku we współpracy ze Stowarzyszeniem Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego.

Zaprezentowano w niej dane z zakresu różnych dziedzin statystyki społecznej dotyczące miasta Białegostoku i 9 sąsiadujących z nim gmin, tworzących Białostocki Obszar Funkcjonalny (BOF). Zebrane dane będą wykorzystane w procesie diagnozy potrzeb deinstytucjonalizacji usług społecznych na obszarze BOF, służąc opracowaniu Planu Deinstytucjonalizacji Usług Społecznych w BOF. Będzie on określał ramy działań dla pięciu grup społecznych (osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami, w kryzysie bezdomności i zagrożone bezdomnością, w kryzysie psychicznym oraz dzieci i rodziny z dziećmi wymagające wsparcia), a także liczbowe i wartościowe (kosztowe) wskaźniki realizacji usług społecznych w nowej formie w latach 2024–2027.

Deinstytucjonalizacja usług społecznych stanowi ważny kierunek rozwoju i zmian polityki społecznej państwa, w kontekście aktualnych wyzwań i potrzeb społecznych ujawniających się na szczeblu lokalnym (zmiany w strukturze wieku ludności, przeobrażenia rynku pracy, wyzwania pieczy zastępczej, bezdomność i uchodźctwo). Rozwój usług społecznych w środowisku i proces ich deinstytucjonalizacji będzie się odbywał w miejscu, w którym te potrzeby występują. Stąd też kluczowe jest zaangażowanie jednostek samorządu lokalnego (gmin) w planowanie i organizację tego procesu.

W publikacji zostały przedstawione dane statystyczne dotyczące pięciu ww. grup docelowych deinstytucjonalizacji. Informacje zaprezentowano w formie komentarza analitycznego (uzupełnionego o mapy i wykresy) dla BOF, w podziale na gminy oraz na tle województwa podlaskiego, a najważniejsze spośród nich również w odniesieniu do 2018 r. W celu ułatwienia korzystania z danych zaprezentowanych w publikacji, ich zestaw za lata 2018–2022 dołączono w pliku Excel. Zamieszczono w nim także tablice prezentujące BOF na tle pozostałych miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich w kraju w 2022 r. oraz ważniejsze dane o BOF w latach 2014–2022, tj. od początku jego funkcjonowania.

Mamy nadzieję, że niniejsza publikacja będzie źródłem przydatnych informacji dla osób i instytucji zainteresowanych prezentowaną w nim tematyką. Jednocześnie pragniemy wyrazić podziękowanie gestorom źródeł administracyjnych za przekazane informacje, które przyczyniły się do wzbogacenia treści niniejszej publikacji.

Prezes Zarządu
Stowarzyszenia Białostockiego
Obszaru Funkcjonalnego
Prezydent
Miasta Białegostoku

Tadeusz Truskolaska

Dyrektor
Urzędu Statystycznego
w Białymstoku

Ewa Kamińska-Sawryluk

Preface

We are pleased to present to you a next publication which is the result of the cooperation of the Statistical Office in Białystok with the Association of Białystok Functional Area.

It presents data from various areas of social statistics concerning the city of Białystok and 9 adjacent gminas, constituting Białystok Functional Area (BFA). Collected data will be used in the process of the diagnosis of the needs for the deinstitutionalisation of social assistance services in the BFA area so as to prepare the Plan of BFA Social Assistance Services Deinstitutionalisation. It will specify the activities for five social groups (the elderly, persons with disabilities, people in the crisis of homelessness and at risk of homelessness, people in a mental health crisis, and children and families with support needs), as well as numerical and value (cost) indicators of providing social services in a new form in the years 2024–2027.

Deinstitutionalisation of social services is an important direction of development and changes in the social policy of the state against the background of current challenges and social needs emerging at a local level (changes in the age structure of population, transformations in labour market, challenges of foster care, homelessness, living in exile). The development of community-based social services and the process of their deinstitutionalization will be carried out at the place where these needs occur. Hence, the involvement of local government units (gminas) in planning and organisation of this process is crucial.

This publication shows statistical data concerning five abovementioned target groups of deinstitutionalisation. The information is presented in the form of an analytical commentary (supplemented with maps and charts) for BFA, in breakthroughs by gminas and against the background of Podlaskie Voivodship, and the most important of them also in relation to 2018. To facilitate the use of data presented in the publication, their set for the years 2018–2022 has been included in an Excel file. It also contains tables presenting BFA against the background of other urban functional areas of voivodship centres in the country in 2022 together with major data on BFA in the years 2014–2022, i.e. since the beginning of its operation.

We hope that this publication will be a source of useful information for individuals and institutions interested in issues presented herein. At the same time, we would like to express our gratitude to administrative source administrators for sharing the information that has helped us to enrich the contents of this elaboration.

President of the Management Board
of the Association of Białystok
Functional Area
President of the City of Białystok

Tadeusz Truskolaski

Director
Statistical Office
in Białystok

Ewa Kamińska-Sawyluk

Spis treści

Contents

Przedmowa	3
Preface	4
Objaśnienia znaków umownych. Ważniejsze skróty	8
Symbols. Major abbreviations	
Synteza	10
Executive summary	14
Rozdział 1. Osoby starsze	18
Chapter 1. Older people	
1.1. Gospodarstwa domowe z osobami w wieku 60 lat i więcej na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021	18
1.1. Households with persons aged 60 years and over according to the results of National Population and Housing Census 2021	
1.2. Liczba i struktura ludności w wieku 60 lat i więcej	19
1.2. Number and structure of population aged 60 years and over	
1.3. Prognoza demograficzna do 2040 r.	21
1.3. Demographic projection to 2040	
1.4. Pomoc społeczna osobom starszym	22
1.4. Social welfare for older people	
1.5. Kluby i inne miejsca spotkań dla seniorów, w tym Uniwersytety Trzeciego Wieku	36
1.5. Clubs and other meeting places for seniors, of which Universities of the Third Age	
Rozdział 2. Osoby z niepełnosprawnościami	24
Chapter 2. Persons with disabilities	
2.1. Osoby niepełnosprawne według płci i kategorii niepełnosprawności na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021	24
2.1. Disabled persons by sex and category of disability according to the results of the National Population and Housing Census 2021	
2.2. Pomoc społeczna osobom niepełnosprawnym	25
2.2. Social welfare for disabled persons and at risk of homelessness	
Rozdział 3. Osoby w kryzysie bezdomności oraz zagrożonych bezdomnością	26
Chapter 3. Persons in crisis of homelessness	
Rozdział 4. Osoby w kryzysie zdrowia psychicznego (zaburzenia psychiczne)	27
Chapter 4. Persons in mental health crisis (mental disorders)	
Rozdział 5. Rodziny z dziećmi	29
Chapter 5. Families with children	
5.1. Gospodarstwa domowe na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021	29
5.1. Households according to the results of the National Population and Housing Census 2021	
5.2. Rodziny na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021	30
5.2. Families according to the results of the National Population and Housing Census 2021	
5.3. Opieka zastępcza nad dziećmi i młodzieżą	31
5.3. Foster care provided to children and young people	

5.4. Wspieranie rodziny w formie placówek wsparcia dziennego	34
5.4. Family support in the form of day-support centres	
5.5. Dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży	35
5.5. House for mothers with under age children and pregnant women	
5.6. Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3	35
5.6. Childcare for children up to the age of 3	
5.7. Wychowanie przedszkolne	37
5.7. Pre-primary education	
5.8. Świadczenia rodzinne	37
5.8. Family benefits	
Rozdział 6. Pomoc społeczna	39
Chapter 6. Social welfare	
6.1. Stacjonarna pomoc społeczna	39
6.1. Stationary social welfare	
6.2 Środowiskowa pomoc społeczna	41
6.2 Social assistance at domicile	
Uwagi metodologiczne	42
Methodological notes	49

Spis wykresów

List of charts

Wykres 1.	Struktura ludności w wieku 60 lat i więcej według grup wieku	19
Chart 1.	Structure of population aged 60 years and over by age groups	
Wykres 2.	Struktura ludności w wieku 60 lat i więcej według grup wieku (prognoza)	22
Chart 2.	Structure of population aged 60 years and over by age groups (projection)	
Wykres 3.	Gospodarstwa domowe według składu rodzinnego w 2021 r.	30
Chart 3.	Households by family composition in 2021	
Wykres 4.	Rodziny według typów w 2021 r.	31
Chart 4.	Families by types in 2021	
Wykres 5.	Dzieci w pieczy zastępczej	32
Chart 5.	Children in foster care	

Spis map

List of maps

Mapa 1.	Udział gospodarstw domowych z osobami w wieku 60 lat i więcej w liczbie gospodarstw domowych ogółem według liczby osób w 2021 r.	18
Map 1.	Share of households with persons aged 60 years or over in total number of households by number of persons in 2021	
Mapa 2.	Udział osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie ludności ogółem w 2022 r.	19
Map 2.	Share of persons aged 60 years or over in total number of population in 2022	
Mapa 3.	Udział osób w wieku 55–59 lat w liczbie ludności ogółem w 2022 r.	20
Map 3.	Share of persons aged 55–59 in total number of population in 2022	
Mapa 4.	Udział osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie ludności ogółem w 2040 r. (prognoza)	21
Map 4.	Share of persons aged 60 years and over in total number of population in 2040 (projection)	
Mapa 5.	Osoby niepełnosprawne na 1000 ludności w 2021 r.	24
Map 5.	Disabled persons per 1000 population in 2021	
Mapa 6.	Gospodarstwa domowe według liczby osób w 2021 r.	29
Map 6.	Households by number of persons in 2021	
Mapa 7.	Dzieci w placówkach wsparcia dziennego na 1000 ludności w wieku 0–17 lat w 2022 r.	35
Map 7.	Children in day-support centres per 1000 population aged 0–17 in 2022	
Mapa 8.	Dostępność placówek opieki nad dziećmi do lat 3 w 2022 r.	36
Map 8.	Availability of facilities for children up to the age of 3 in 2022	
Mapa 9.	Odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w roku szkolnym 2022/23	37
Map 9.	Percentage of children aged 3–6 in pre-primary education establishments in the school year 2022/23	
Mapa 10.	Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem w 2022 r.	41
Map 10.	Share of persons benefiting from social assistance at domicile in total number of population in 2022	

Objaśnienia znaków umownych

Symbols

Symbol Symbol	Opis Description
Kreska (-)	oznacza, że zjawisko nie wystąpiło magnitude zero
Zero: (0,0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05 magnitude not zero, but less than 0,05 of a unit
Kropka (.)	oznacza: brak informacji, konieczność zachowania tajemnicy statystycznej lub że wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe data not available, classified data (statistical confidentiality) or providing data impossible or purposeless
„W tym” ”Of which”	oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy indicates that not all elements of the sum are given
Comma (,)	used in figures represents the decimal point

Ważniejsze skróty

Major abbreviations

Skrót Abbreviation	Pełna nazwa Complete name
tys.	tysiąc
mln	milion
zł PLN	złoty zloty
szt. pcs	sztuka piece, unit
kg	kilogram kilogram
km	kilometr kilometre
m ²	metr kwadratowy square metre
km ²	kilometr kwadratowy square kilometre
m ³	metr sześcienny cubic metre
dam ³	dekametr sześcienny cubic decametre
r.	rok

Skrót Abbreviation	Pełna nazwa Complete name
cd. cont.	ciąg dalszy continued
dok. cont.	dokończenie continued
itp. etc.	i tym podobne and the like
m.in. i.a.	między innymi among others
np. e.g.	na przykład for example
Nr No.	Numer Number
poz.	pozycja
str.	strona
tj. i.e.	to jest that is
tzw.	tak zwany
MOPR MFAC	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie Municipal Family Assistance Centre
OZPS ASAR	Ocena Zasobów Pomocy Społecznej Assessment of Social Assistance Resources
PCPR PFAC	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie Powiat Family Assistance Centre
Dz. U.	Dziennik Ustaw

Synteza

Białostocki Obszar Funkcjonalny (BOF), położony w województwie podlaskim, składa się z miasta Białegostoku i 9 otaczających je gmin. Zajmuje **powierzchnię** 1728,2 km², tj. 8,6% ogólnej powierzchni województwa.

Na podstawie danych NSP 2021 można stwierdzić, że zbiorowość **gospodarstw domowych, w skład których wchodzi osoby w wieku 60 lat i więcej** na terenie BOF liczyła 70374, tj. 46,9% ogółu gospodarstw domowych. Najczęściej w skład tych gospodarstw wchodziła jedna osoba będąca w wieku 60 lat i więcej. W 2021 r. gospodarstwa takie stanowiły 27,5% ogółu gospodarstw domowych. Udział gospodarstw domowych z dwiema osobami starszymi w analizowanym roku wynosił 18,0%. Najniższy odsetek (1,3%) stanowiły gospodarstwa, w skład których wchodziły 3 osoby lub więcej w wieku 60 lat i więcej.

Na koniec 2022 r. na terenie BOF populacja **osób w wieku 60 lat i więcej** wynosiła 105014 osób. Stanowiły one 24,7% ogółu mieszkańców BOF. W porównaniu ze stanem w końcu 2018 r. liczba osób starszych zwiększyła się o 5758 osób tj. o 5,8%.

Analizując strukturę osób starszych na obszarze BOF według 5-letnich grup wieku, można zauważyć, że w końcu 2022 r. najliczniejszą grupę tych osób stanowiły te w wieku 60–64 lata. Ich udział w ogólnej liczbie osób w wieku 60 lat i więcej wyniósł 25,8%. W 2018 r. w strukturze osób w wieku 60 lat i więcej również dominowała najmłodsza grupa wieku, przy czym ich udział był wyższy i osiągnął poziom 29,8%.

Wśród osób starszych, podobnie jak w całej populacji ludności na obszarze BOF, przeważały kobiety, których odsetek w końcu grudnia 2022 r. wynosił 59,7%. W końcu analizowanego roku **współczynnik feminizacji** (liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn) na terenie BOF ukształtował się na takim samym poziomie jak cztery lata wcześniej i wynosił 148.

Według **prognozy demograficznej** do 2040 r. na obszarze BOF przewidywany jest spadek liczby ludności ogółem, jak też stały wzrost liczby ludności w starszym wieku. Populacja mieszkańców BOF będzie stawała się coraz starsza. W latach 2022–2040 na terenie BOF prognozowany jest wzrost liczby ludności w wieku 60 lat i więcej o 22704 osoby, tj. o 21,6%. W 2040 r. w gminach należących do BOF ma mieszkać 127718 osób w wieku 60 lat i więcej, które będą stanowić 30,5% ogółu ludności. Zgodnie z prognozą przewiduje się również zmiany w populacji osób w wieku 60 lat i więcej w poszczególnych 10-letnich grupach wieku. W 2040 r. we wszystkich grupach wieku obserwowane będą wzrosty ich liczebności w porównaniu z 2022 r. Najwięcej przybędzie osób w najstarszej grupie wieku, tj. w wieku 80 lat lub więcej. Prognozuje się, że liczebność tej grupy zwiększy się o 76,5% w stosunku do 2022 r.

Osoby starsze wymagające wsparcia mogą przebywać w instytucjach świadczących usługi w ramach systemu pomocy społecznej. Pod koniec 2022 r. na obszarze BOF działalność prowadziło 7 **zakładów stacjonarnych** (4 placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekłe chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej oraz 3 domy pomocy społecznej), **w których przebywały osoby w podeszłym wieku**. W porównaniu z 2018 r. ich liczba wzrosła o 1 placówkę (w stolicy województwa). Według stanu na dzień 31 grudnia 2022 r. w instytucjach tego typu przebywało 362 mieszkańców, tj. o 39 więcej niż cztery lata wcześniej, a w ciągu roku – 512, tj. o 1 osobę mniej niż w 2018 r. Ponadto, na terenie gminy Supraśl funkcjonował dom seniora oferujący 47 miejsc pobytu całodobowego.

Osoby starsze mogą za pośrednictwem ośrodka pomocy społecznej ubiegać się o wsparcie finansowe, jak również w formie usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych. W 2022 r. wsparcie finansowe otrzymało łącznie 1379 emerytów i rencistów, tj. o 38,2% więcej niż w 2018 r. Wśród nich 83,1% stanowiły osoby samotne. W 2022 r. na terenie BOF usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczone były 713 seniorom, tj. o 16,3% więcej w porównaniu z 2018 r.

Ważną formą aktywności i edukacji osób starszych są **kluby i inne miejsca spotkań dla seniorów, w tym Uniwersytety Trzeciego Wieku**. Koncentrują się one na stworzeniu przestrzeni przyjaznej dla seniorów, gdzie mogą wspólnie, aktywnie spędzać wolny czas. W 2022 r. na terenie BOF funkcjonowało ich 54, a w porównaniu z 2018 r. przybyło 10 placówek.

Wyniki spisu ludności w 2021 r. wykazały, że liczba **osób niepełnosprawnych** na terenie BOF wyniosła 55858, co stanowiło 34,6% ogólnej populacji osób niepełnosprawnych województwa podlaskiego. Na każde 1000 mieszkańców BOF przypadały 132 osoby niepełnosprawne. Biorąc pod uwagę podział osób niepełnosprawnych na podstawowe kategorie (prawnie i tylko biologicznie) to według wyników NSP 2021, wśród ogółu osób niepełnosprawnych na terenie BOF dominowały osoby posiadające prawne orzeczenie potwierdzające niepełnosprawność. Ich liczba wyniosła 38201 osób, a udział w ogólnej liczbie ludności osiągnął poziom 9,0%. Zbiorowość niepełnosprawnych tylko biologicznie liczyła 17657 osób i stanowiła 4,2% populacji BOF.

Według stanu na 31 grudnia 2022 r. na terenie BOF (w mieście Białystok) funkcjonowała 1 placówka stacjonarna (dom pomocy społecznej), w którym w końcu roku przebywało 168 dorosłych (podobnie jak w 2018 r.) i 102 dzieci **niepełnosprawnych intelektualnie** (w 2018 r. – 101). Dodatkowo na terenie BOF (w gminie Łapy) funkcjonuje Centrum Opiekuńczo-Mieszkalne ukierunkowane na pomoc osobom niepełnosprawnym. W 2022 r. oferowało ono 18 miejsc, z tego 6 miejsc pobytu dziennego oraz 12 miejsc pobytu całodobowego. W 2022 r. pracownicy socjalni skierowali do domów pomocy społecznej 17 osób z niepełnosprawnością intelektualną (w 2018 r. – 10 osób). Stanowili oni 6,3% ogólnej liczby osób skierowanych do tego typu placówek stacjonarnych (w 2018 r. – 3,7%).

Na terenie BOF funkcjonowało 6 zakładów stacjonarnych przeznaczonych dla osób bezdomnym, tj. 5 **noclegowni** i 1 **schronisko**. Wszystkie zlokalizowane były w mieście Białystok. Ich liczba nie zmieniła się od 2018 r. Według stanu na dzień 31 grudnia 2022 r. instytucje te dysponowały 235 miejscami dla bezdomnych, tj. o 10 więcej w porównaniu do 2018 r. Przebywało w nich 207 mieszkańców (o 2 mniej niż cztery lata wcześniej), a w ciągu roku – 492, tj. o 19 mniej niż w 2018 r. W końcu 2022 r. w tych zakładach stacjonarnych pracowało 30 osób, tj. o 26 mniej niż cztery lata wcześniej.

Zjawisko bezdomności może zwiększać się na skutek **eksmisji z lokali mieszkalnych**. Na terenie BOF w 2022 r. wydano 10 wyroków eksmisyjnych bez wskazania lokalu socjalnego, podczas gdy w 2018 r. – 17. W latach 2018–2022 orzeczono łącznie 101 wyroków.

Jednym ze sposobów rozwiązywania problemów związanych z bezdomnością jest wsparcie ze strony państwa w formie **mieszkania socjalnego**. Według danych z OZPS wynika, że w 2022 r. liczba mieszkań socjalnych na terenie gmin BOF ukształtowała się na poziomie 1137, podczas gdy w 2018 r. było ich 1021. Oznacza to, że ich zasoby zwiększyły się w ciągu 4 lat o 11,4%.

Według stanu na 31 grudnia 2022 r. na terenie BOF znajdowały się 2 zakłady stacjonarne (dom pomocy społecznej oraz filia domu pomocy społecznej), w których przebywały **osoby przewlekle psychicznie chore**. Ich liczba nie zmieniła się w ostatnich czterech latach. W ostatnim dniu 2022 r. przebywało w nich 319 mieszkańców przewlekle psychicznie chorych, a w ciągu roku – 347. W porównaniu z 2018 r. ich liczba według stanu na 31 grudnia nie zmieniła się, natomiast w przypadku przebywających tam w ciągu roku odnotowano wzrost liczby mieszkańców o 9 osób.

W 2022 r. na terenie BOF funkcjonowało 5 **środowiskowych domów samopomocy** (przeznaczonych dla osób przewlekle psychicznie chorych i niepełnosprawnych intelektualnie) w formie okresowego dziennego pobytu, tj. o 1 więcej niż w 2018 r. W 2022 r. oferowały one 239 miejsc, tj. o 38 więcej w porównaniu z 2018 r. Z usług ŚDS w 2022 r. skorzystało 235 osób (w 2018 r. – 211 osób).

Na obszarze BOF według wyników NSP w 2021 r. funkcjonowało 150135 **gospodarstw domowych**, w skład których wchodziło 419338 osób. Oznacza to, że na 1 gospodarstwo domowe przypadało przeciętnie 2,79 osoby. W strukturze gospodarstw domowych według liczb osób dominowały gospodarstwa domowe 2-osobowe. Ich udział

w ogólnej liczbie gospodarstw domowych ukształtował się na poziomie 25,6%. Spośród wszystkich gospodarstw domowych na terenie BOF – 105626, tj. 70,4% było tworzonych przez co najmniej 1 rodzinę, przy czym 94555 (63,0%) były to gospodarstwa jednorodzinne.

W NSP 2021 wśród osób wspólnie mieszkających w gminach BOF wyodrębniono 118090 **rodzin**. Biorąc pod uwagę typ rodziny, najczęściej było małżeństw (z dziećmi, jak i bez dzieci) – 80194, tj. 67,9% ogółu rodzin, w tym z dziećmi – 53314, tj. 45,1%. Kolejnym dominującym typem rodziny były matki z dziećmi – 25391, tj. 21,5%. Związki niesformalizowane (z dziećmi, jak i bez dzieci) stanowiły 7,0% ogółu rodzin w gminach BOF. Najmniej liczną zbiorowość tworzyli ojcowie z dziećmi – 3,6%.

Według wyników NSP, liczba rodzin z dziećmi w 2021 r. na terenie BOF wyniosła 87970, co stanowiło 74,5% ich ogółu. Większość, tj. 53,8% ogółu rodzin z dziećmi posiadała 1 dziecko, a 36,8% – 2 dzieci. Rodzin wielodzietnych, tj. posiadających co najmniej 3 dzieci było 8270, co stanowiło 9,4% ogółu rodzin z dziećmi.

Opieka oraz wychowanie dzieci i młodzieży pozbawionej całkowicie lub częściowo opieki i wsparcia ze strony rodziny naturalnej, realizowana jest poprzez system rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej.

W końcu 2022 r. na terenie miasta Białystok i powiatu białostockiego w 273 **rodzinach zastępczych** przebywało 356 dzieci. W porównaniu z 2018 r. liczba rodzin zastępczych, jak i dzieci w nich mieszkających spadła odpowiednio o 6,5% i 7,3%. Pod koniec grudnia 2022 r. w 5 **rodzinnych domach dziecka**, z którymi Prezydent miasta Białystok podpisał umowę o pełnienie tej funkcji, przebywało 37 dzieci z obszaru BOF. W okresie czterech lat liczba rodzinnych domów dziecka zwiększyła się o 3, a liczba dzieci w nich przebywających – o 22.

W końcu 2022 r. na obszarze BOF funkcjonowało łącznie 17 placówek **instytucjonalnej pieczy zastępczej** (w 2018 r. – 16 placówek), z tego 16 placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz 1 regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna. Wśród placówek opiekuńczo-wychowawczych działały: 11 placówek łączących zadania, 4 rodzinne oraz 1 interwencyjna. W końcu 2018 r. były to odpowiednio: 9 placówek łączących zadania, 3 rodzinne, 2 interwencyjne oraz 1 socjalizacyjna.

Łączna liczba miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej, które zapewniały stałą opiekę całodobową wyniosła 249, w tym w placówkach opiekuńczo-wychowawczych 228. Oznacza to, że ich liczba w ciągu czterech lat uległa zmniejszeniu o 8,8%.

W placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej na obszarze BOF w ostatnim dniu roku przebywało 217 wychowanków (w ciągu roku sprawozdawczego – 369 dzieci), a w samych placówkach opiekuńczo-wychowawczych – 197 wychowanków w ostatnim dniu roku (344 w ciągu roku sprawozdawczego). W stosunku do 2018 r. odnotowano spadek liczby wychowanków pieczy instytucjonalnej w ostatnim dniu roku o 27 osób oraz wzrost liczby wychowanków w ciągu roku o 3 osoby.

Ponadto pod koniec 2022 r. w regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej przebywało 20 dzieci, a w ciągu roku – 25, podczas gdy cztery lata wcześniej – odpowiednio 16 i 21 dzieci.

W 2022 r. placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej w swojej działalności wspierane były pracą 19 wolontariuszy (w 2018 r. – 39).

Z punktu widzenia wzmocnienia opiekuńczo-wychowawczych funkcji rodziny, ważną rolę odgrywają **placówki wsparcia dziennego**. W końcu 2022 r. w gminach BOF funkcjonowało 21 placówek, w tym 14 specjalistycznych, 4 w połączonych formach, 2 opiekuńcze i 1 pracy podwórkowej. Było to o 9 placówek mniej niż w 2018 r. W ciągu 2022 r. na terenie BOF ze wszystkich tych placówek skorzystało 799 dzieci i młodzieży, tj. o 22,0% mniej niż w 2018 r. W przeliczeniu na 1000 ludności BOF w wieku 0–17 lat, z placówek wsparcia dziennego korzystało średnio prawie 7 dzieci. W 2022 r. analizowane placówki na terenie BOF korzystały w swojej działalności ze wsparcia pracą 32 wolontariuszy, głównie w mieście Białystok (29). Ich liczba w stosunku do 2018 r. znacząco spadła (o 90 osób, tj. 73,8%).

W latach 2018–2022 na terenie BOF, jak i województwa podlaskiego funkcjonował 1 **dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży** w gminie Supraśl. W końcu 2022 r. dysponował on 15 miejscami, podczas gdy w 2018 r. – 10 miejscami. Według stanu na 31 grudnia 2022 r. przebywało w nim 15 mieszkańców (o 9 więcej niż w 2018 r.), a w ciągu roku – 23 (o 7 więcej niż cztery lata wcześniej). Ponadto, w 2022 r. na terenie miasta Białystok zaczął funkcjonować dom pomocy dla matek z dziećmi oferujący 8 miejsc.

Na koniec 2022 r. w gminach BOF działało 77 **placówek opieki nad dziećmi do lat 3**, tj. 71 żłobków i 6 klubów dziecięcych. Było ich o 17 (o 28,3%) więcej niż w 2018 r., przy czym liczba żłobków wzrosła o 21, a liczba klubów dziecięcych spadła o 4. Placówki te dysponowały łącznie 3370 miejscami. Oznacza to, że ich liczba w ciągu czterech lat wzrosła o 900 (o 36,4%). Liczba miejsc w placówkach w przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku do lat 3 na obszarze BOF wyniosła 272 i była wyższa niż w 2018 r. o 96.

Na koniec 2022 r. z placówek opieki nad dziećmi do lat 3 zlokalizowanych na terenie BOF korzystało 2904 matych dzieci, w tym 96,1% stanowiły dzieci przebywające w żłobkach (w 2018 r. – 93,4%). Odnosząc te liczby do ogółu dzieci w wieku do lat 3 można stwierdzić, że w żłobkach i klubach dziecięcych przebywało 234 dzieci na 1000 dzieci w wieku do lat 3 (w 2018 r. – 165 dzieci). Łącznie w ciągu całego 2022 r. z placówek opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 skorzystało 4743 dzieci, tj. o 1198 dzieci więcej niż w 2018 r.

Na terenie BOF w końcu września 2022 r. działały 233 **placówki wychowania przedszkolnego**. Ich liczba wzrosła o 25 placówek w porównaniu z zanotowaną 4 lata wcześniej. Wśród tych placówek było 168 przedszkoli, 52 oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz 13 punktów przedszkolnych. Wychowaniem przedszkolnym w gminach BOF w roku szkolnym 2022/23 objęto 19879 dzieci ogółem, tj. o 19,7% więcej niż w roku szkolnym 2018/19.

W analizowanym roku szkolnym udział dzieci w wieku 3–6 lat uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego na terenie BOF w ogólnej liczbie mieszkańców w tym wieku wynosił 101,0%. Wartość powyżej 100% wynika z faktu dowożenia dzieci z gmin sąsiadujących do placówek zlokalizowanych na analizowanym obszarze.

Jeśli na utrzymaniu rodziny pozostaje dziecko (dzieci) lub osoba niepełnosprawna wymagająca opieki i pomocy może ona uzyskać finansowe wsparcie ze strony państwa w formie **świadczeń rodzinnych**. Na terenie BOF w 2022 r. na świadczenia rodzinne wydatkowano łącznie 109,5 mln zł. Kwota ta uległa zwiększeniu w porównaniu z zanotowaną w 2018 r. o 19,4%. Wśród świadczeń rodzinnych dominującą pozycję stanowiły zasiłki rodzinne wraz z dodatkami (21,0% ogółu), mające na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka. W analizowanym roku na ten cel przeznaczono 23,0 mln zł, tj. o 41,9% mniej niż w 2018 r. Kolejną znaczącą pozycją wśród świadczeń rodzinnych był zasiłek pielęgnacyjny (20,3%), przeznaczony dla niepełnosprawnych dzieci i niepełnosprawnych osób dorosłych oraz dla osób, które ukończyły 75 lat. W 2022 r. w gminach BOF na ich wypłatę wydatkowano 22,3 mln zł, co oznacza wzrost o 51,7% w stosunku do 2018 r.

W 2022 r. na terenie BOF 1830 rodzin z dziećmi korzystało z pomocy społecznej, tj. o 37,2% mniej niż cztery lata wcześniej. Z powodu niepełnosprawności dziecka 2101 rodziców pobierało świadczenie pielęgnacyjne, jednocześnie rezygnując lub nie podejmując pracy zawodowej, by zajmować się niepełnosprawnym dzieckiem. Ich liczba wzrosła o 959 w porównaniu z 2018 r. Ponadto, na obszarze BOF w analizowanym roku zasiłek dla niepełnosprawnego dziecka do 16 roku życia otrzymywało 3056 dzieci, tj. o 48,2% więcej niż w 2018 r.

Executive summary

Białystok Functional Area (BFA), located in Podlaskie Voivodship, comprises the city of Białystok and 9 neighbouring gminas. Its **area** is 1728.2 km², i.e. 8.6% of the total area of the voivodship.

On the basis of the National Population and Housing Census 2021, it can be stated that the group of **households with persons aged 60 and over** in the BFA area comprised 70374, i.e. 46.9% of the total of households. The most common situation was such, when one person aged 60 and over belonged to a household. In 2021, such households comprised 27.5% of the total of such households. The share of households with two older people in the analysed year was 18.0%. The lowest share (1.3%) belonged to households with three or more persons aged 60 or over.

At the end of 2022, in the BFA area, the population of persons aged 60 and over was 105014. They constituted 24.7% of the total BFA population. In comparison with the situation at the end of 2018, the number of older population grew by 5758 persons, i.e. 5.8%.

While analysing the structure of older people in the BFA area by 5-year age groups, it can be noted that at the end of 2022, the most numerous group was the one consisting of persons aged 60–64 years old. Their share in the total population aged 60 and over equalled 25.8%. In 2018, in the age structure of people aged 60 and over, the youngest group prevailed as well, but their share was higher and reached 29.8%.

Among older people, just like in the entire population in the BFA area, women prevailed, their share at the end of December 2022 was 59.7%. At the end of the analysed year, the **femininity ratio** (the number of women per 100 men) in the BFA area remained the same as four years before and equalled 148.

The **demographic projection** to 2040 in the BFA area shows the expected drop in the population number in general and a constant increase in the number of older population. The BFA population will grow older. In the years 2022–2040 in the BFA area there will be growth of population aged 60 and over by 22704 persons, i.e. by 21.6%. In 2040, in gminas belonging to BFA there will be 127718 persons aged 60 and over and they will comprise 30.5% of the total population.

As the projection foresees it, there will also be changes in the population aged 60 and over in each 10-year-old group. In 2040, there is an expected rise in the number of population in comparison with 2022. The biggest increase will be visible in the oldest age group, i.e. aged 80 and over. It is expected that the number of this population will go up by 76.5% in relation to 2022.

Elderly people requiring support may stay in institutions providing services within the social assistance system. At the end of 2022, in the BFA area, there were 7 **stationary facilities** (4 establishments ensuring 24-hour care for disabled persons, chronic patients, or elderly persons within the scope of economic activity or their statutory activity and 3 social assistance houses), **with residents who were elderly persons**. Comparing with 2018, their number grew by 1 centre (in the capital of the voivodship). As of 31 December 2022, such institutions hosted 362 residents, i.e. by 39 more than four years before, and within a year – 512, i.e. 1 person less than in 2018. Additionally, in gmina Supraśl there was a seniors' house offering 47 places for 24-hour stay.

Older people may apply for financial support through the social assistance centre, as well as in the form of care services and specialised care services. In 2022, a total of 1379 retirees and pensioners received financial support, i.e. by 38.2% more than in 2018. Of these, 83.1% were single. In 2022, in the BFA area, care services and specialised care services were provided to 713 seniors, i.e. by 16.3% more compared to 2018.

An important form of activity of the elderly are **clubs and other meeting places for seniors, of which Universities of the Third Age**. They focus on creating senior-friendly space, where they can spend free time in an active way. In 2022, in the BFA there were 54 of them with 10 more than in 2018.

The results of the National Population and Housing Census 2021 showed that the number of **disabled persons** in the BFA area equalled 55858, which comprised 34.6% of the total population with disabilities of Podlaskie Voivodship. There were 132 disabled persons per 1000 BFA population. While taking into consideration the division of disabled persons into basic categories (legal and only biological), according to the 2021 Census results, persons with a legally confirmed certificate of disability prevailed in the total population of disabled persons in the BFA area. Their number was 38201 persons, and their share in the total population reached 9.0%. The group with only a biological disability comprised 17657 persons and constituted 4.2% of BFA population.

As of 31 December 2022, in the BFA area (in the city of Białystok) there was 1 stationary facility (a social assistance house) having at the end of the year 168 adult residents (just like in 2018) and 102 **mentally retarded** children (in 2018 – 101). Additionally, in the BFA area (in gmina Łapy) there is a Care and Housing Centre aimed at helping disabled people. In 2022, it offered 18 places, including 6 places for day care and 12 places for 24-hour stay. In 2022, social workers referred 17 mentally retarded people to social assistance houses (in 2018 - 10 people). They constituted 6.3% of the total number of people referred to this type of stationary facilities (in 2018 - 3.7%).

In the BFA area there were 6 stationary facilities for homeless persons: 5 **night shelters** and 1 **hostel for homeless persons**. All of them were located in the city of Białystok. Their number had remained the same since 2018. As of 31 December 2022, these institutions had 235 places for homeless persons, which is 10 more than in 2018. There were 207 residents there (2 fewer than four years earlier), and within the year – 492, i.e. by 19 fewer than in 2018. At the end of 2022, these stationary facilities employed 30 people, i.e. by 26 fewer than four years before.

The phenomenon of homelessness may be increasing as a result of **evictions from residential premises**. In the BFA area, in 2022, 10 eviction judgments were issued without specifying a social housing unit, while in 2018 – 17. In the years 2018–2022, a total of 101 judgments were passed.

One of the ways to solve problems related to homelessness is state support in the form of **social housing**. According to data from ASAP, in 2022 the number of social apartments in BFA gminas was 1137 compared to 1021 in 2018. This means that their resources increased by 11.4% in 4 years.

As of 31 December 2022, in the BFA area there were 2 stationary facilities (a social assistance house and a branch of social assistance house) with **chronically mentally ill persons**. Their number did not change in the last four years. On the last day of 2022, there were 319 chronically mentally ill persons, and within a year – 347. In comparison with 2018, their number noted on the last day of the year did not change, while the number of its residents staying there within a year increased by 9 persons.

In 2022, 5 **community self-help centres** (intended for chronically mentally ill and mentally retarded people) operated in the BFA area in the form of periodic daily stays, i.e. by 1 more than in 2018. In 2022, they offered 239 places, i.e. by 38 more compared to 2018. 235 people benefited from services of community self-help centres in 2022 (in 2018 – 211 persons).

According to the National Population and Housing Census, in 2021, in the BFA area, there were 150135 **households**, comprising 419338 persons, which means that there were 2.79 persons per household. The structure of households by the number of household members is dominated by a 2-person households. Their share in the total number of households amounted to 25.6%. 105626 households, i.e. 70.4% of all BFA households, were composed of by at least one family, of which 94555 households (i.e. 63.0%) were single-family households.

In 2021, there were 118090 **families** living in a household, as recorded in the National Population and Housing Census. Taking into consideration the type of a family, marriages (with and without children) comprised the majority of families – 80194, i.e. 67.9% of the total of families, of which the ones with children, totalling 53314, constituted 45.1%. Another prevailing type of families was lone mothers with children – 25391, i.e. 21.5%. Informal relationships (with and without children) constituted 7.0% of the total of families in BFA gminas. The least numerous group was the one of lone fathers with children – 3.6%.

According to the National Population and Housing Census, the number of families with children in 2021 in the BFA area was 87970, which comprised 74.5% of their total number. The majority, i.e. 53.8% of the total of families with children had 1 child, and 36.8% – 2 children. There were 8270 multi-children families, i.e. having at least 3 children, which comprised 9.4% of the total of families with children.

Care and education of children and young people completely or partially deprived of care and support from their own family is provided by a system of family and institutional foster care.

At the end of 2022, there were 356 children in 273 **foster families** in the area of the city and the powiat of Białystok. As compared with 2018, the number of foster families, just like children living in foster families, dropped respectively by 6.5% and 7.3%. At the end of December 2022, there were 37 children from the BFA area in 5 **foster homes** with which the President of Białystok had signed an agreement to perform this function. Over a period of four years, the number of foster homes increased by 3 and the number of children in them by 22.

At the end of 2022, in the BFA area, there were altogether 17 **institutional foster care centres** (in 2018 – 16 centres), of which 16 were care and education centres for children and young people and one regional care and therapy centre. Care and education centres for children and young people comprised: 11 centres combining tasks, 4 family centres and 1 intervention centre. At the end of 2018, there were respectively: 9 centres combining tasks, 3 family, 2 intervention centres as well as 1 socialisation centre.

The total number of places in institutional foster care that provided 24-hour care totalled 249, of which the number of places in care and education centres for children and young people equalled 228. It means that this number fell by 8.8% in four years.

On 31 December, there were 217 residents of institutional foster care centres in the BFA area (within a reporting year – 369 children), of which in care and education centres for children and young people – 197 residents on the last day of the year (344 within the reporting year). In relation to 2018, there was a decrease in the number of institutional foster care residents on the last day of the year by 27 people and growth in the number of residents within a year by 3 people.

Moreover, at the end of 2022, there were 20 children under care of a regional care and therapy centre, within the year – 25, while four years before – 16 and 21 children respectively.

In 2022, centres of institutional foster care were supported in their activity by 19 volunteers (in 2018 – 39 ones).

Day-support centres play an important role, taking into consideration the need of reinforcing functions of care and education performed by a family. At the end of 2022, the BFA gminas had 21 such operating centres, of which 14 were specialised ones, 4 combining different forms of support, 2 care and 1 street work centre. It was 9 centres fewer than in 2018. Within 2022, there were 799 children and young people that made use of all these centres in the BFA area, i.e. by 22.0% less than in 2018. The ratio per 1000 BFA population aged 0–17 years shows that there were on average almost 7 children making use of day-support centres. In 2022, the analysed centres in the BFA area were supported by the work of 32 volunteers, mainly in the city of Białystok (29). Their number in comparison with 2018 dropped significantly (by 90 people, i.e. 73.8%).

In the years 2018–2022, in the BFA area, and Podlaskie Voivodship alike, there was 1 home for mothers with dependent children and pregnant women. It was located in gmina Supraśl. At the end of 2022, there were 15 places in it, while in 2018 their number was 10. As of 31 December 2022, there were 15 residents (9 more than in 2018), and within a year – 23 (7 more than four years before). Moreover, in 2022, a nursing house for mothers with children offering 8 places began to operate in the city of Białystok.

At the end of 2022 in BFA gminas, there were 77 **childcare facilities for children up to the age of 3**, i.e. 71 nurseries and 6 children's clubs. It was 17 (by 28.3%) more than in 2018, but the number of nurseries grew by 21, and the number of children's clubs fell by 4. These facilities had in total 3370 places. It means that their number within four years increased by 900 (i.e. by 36.4%). The number of the places in these facilities per 1000 children up to the age of 3 in the BFA area was 272 and had increased since 2018 by 96.

At the end of 2022, 2904 small children attended facilities for children up to the age of 3 located within the BFA area, of which 96.1% attended nurseries (in 2018 – 93.4%). Comparing these values to the total of children who were up to 3 years old, it can be stated that nurseries and children's clubs provided care and education to 234 children per 1000 children up to the age of 3 (in 2018 – 165 children). In total, within the entire 2022, it was 4743 children that went to facilities providing care to children up to the age of 3, and it was by 1198 children more than in 2018.

In the BFA area there were 233 **pre-primary education establishments** at the end of September 2022. Their number grew by 25 in relation to the one noted four years before. The pre-primary education establishments included 168 nursery schools, 52 pre-primary sections of primary schools, and 13 pre-primary points. In the school year 2022/23, the pre-primary education in BFA gminas concerned in total 19879 children, i.e. by 19.7% more than in the school year 2018/19.

In the analysed school year, the share of children at the age 3–6 years old attending pre-primary education establishments in the BFA area in the total number of population at this age was 101.0%. The value exceeding 100% stems from the fact that also children from neighbouring gminas were taken to establishments located in the analysed area.

If a family has a child (children) or a person with a disability requiring care and assistance, financial aid can be granted by the state in the form of **family benefits**. In the BFA area, in 2022, the expenditures on family benefits totalled PLN 109.5 million. There was an increase in this sum in comparison with the one noted in 2018 – by 19.4%. The dominant benefit in the family benefits category was family allowance with supplements comprising 21.0% of the total family benefits. The aim of this aid is a partial coverage of expenses connected with raising a child. In the analysed year, the amount allocated to this aim equalled PLN 23.0 million, i.e. by 41.9% less than in 2018. Another meaningful position among family benefits was a nursing allowance (20.3%) for disabled children and disabled adults, as well as persons over the age of 75. In 2022, in the BFA gminas, this expenditure amounted to PLN 22.3 million, which is an increase by 51.7% in comparison with 2018.

In 2022, in the BFA area, 1830 families with children used social assistance, i.e. 37.2% less than four years earlier. Due to the child's disability, 2101 parents received nursing benefits and at the same time gave up or did not take up employment to take care of the disabled child. Their number increased by 959 compared to 2018. Moreover, in the BFA area in the analysed year, 3056 children received allowance for disabled children up to the age of 16, i.e. 48.2% more than in 2018.

Rozdział 1. Osoby starsze

Chapter 1. Older people

1.1. Gospodarstwa domowe z osobami w wieku 60 lat i więcej na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021

1.1. Households with persons aged 60 years and over according to the results of the National Population and Housing Census 2021

Na podstawie danych NSP 2021 można stwierdzić, że na terenie BOF zbiorowość gospodarstw domowych, w skład których wchodzi osoby w wieku 60 lat i więcej (starsze) liczyła 70374, tj. 46,9% ogółu gospodarstw domowych (w województwie podlaskim – 54,3%).

Mapa 1. Udział gospodarstw domowych z osobami w wieku 60 lat i więcej w liczbie gospodarstw domowych ogółem według liczby osób w 2021 r. Stan w dniu 31 marca

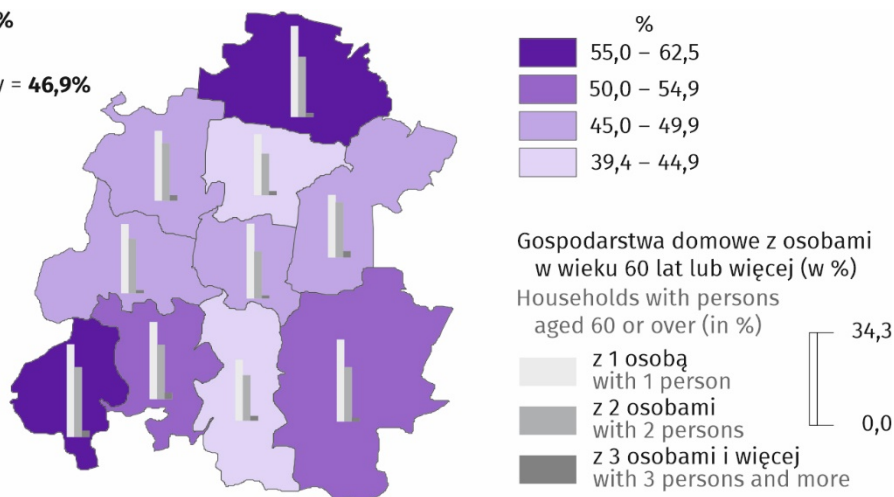
Map 1. Share of households with persons aged 60 years or over in total number of households by number of persons in 2021
As of 31 March

Województwo podlaskie = **54,3%**

Podlaskie Voivodship

Białostocki Obszar Funkcjonalny = **46,9%**

Białystok Functional Area

Źródło: dane NSP 2021.

Source: data of 2021 Census.

Najczęściej w skład tych gospodarstw wchodziła jedna osoba będąca w wieku 60 lat i więcej, w 2021 r. gospodarstwa takie stanowiły 27,5% ogółu gospodarstw domowych. Udział gospodarstw domowych z dwiema osobami starszymi w analizowanym roku wynosił 18,0%. Najniższy odsetek (1,3%) stanowiły gospodarstwa, w skład których wchodziły 3 osoby i więcej w tym wieku.

Według wyników NSP 2021 w gminach wchodzących w skład BOF, więcej niż co drugie gospodarstwo domowe miało w swoim składzie osobę starszą w gminach: Czarna Białostocka, Łapy, Turośń Kościelna oraz Zabłudów, a największy udział gospodarstw domowych z osobami w wieku 60 lat i więcej odnotowano w gminach: Łapy (62,5%) i Czarna Białostocka (57,3%). Najmniejszy odsetek takich gospodarstw wystąpił w gminach: Wasilków (39,4%) oraz Juchnowiec Kościelny (41,4%).

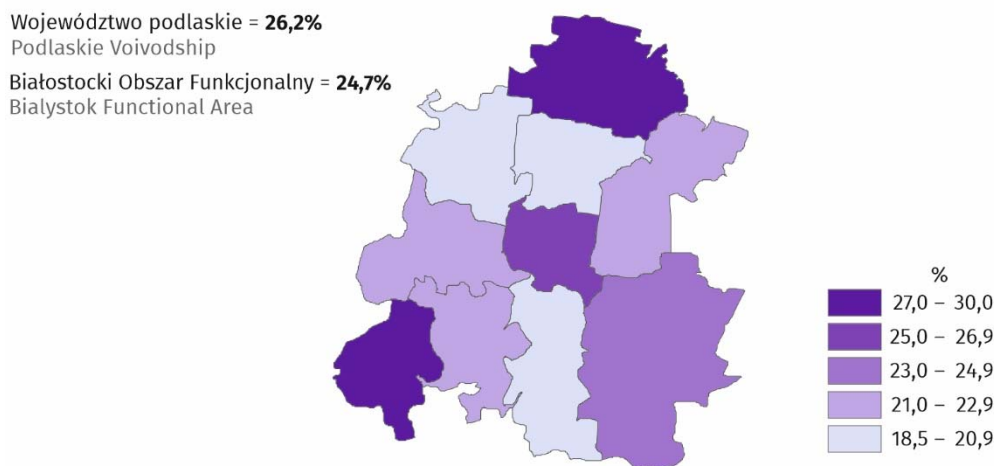
1.2. Liczba i struktura ludności w wieku 60 lat i więcej

1.2. Number and structure of population aged 60 years and over

Na koniec 2022 r. na terenie BOF populacja osób w wieku 60 lat i więcej wyniosła 105014 osób. Stanowiły one 24,7% ogółu mieszkańców BOF (w województwie podlaskim – 26,2%). W odniesieniu do stanu w końcu 2018 r. liczba osób starszych zwiększyła się o 5758 osób, tj. o 5,8%.

Mapa 2. Udział osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie ludności ogółem w 2022 r. Stan w dniu 31 grudnia

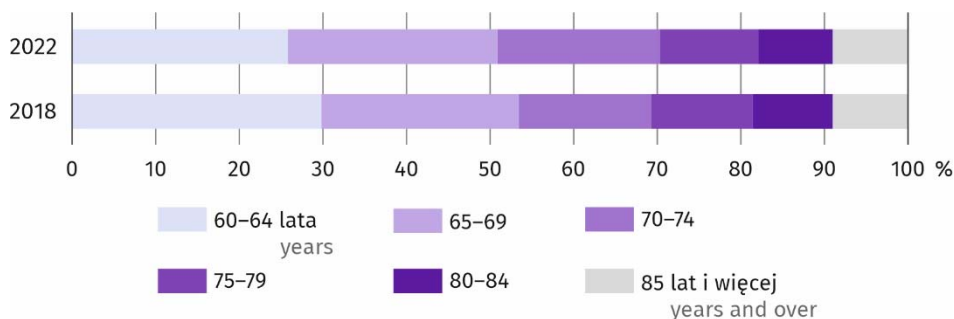
Map 2. Share of persons aged 60 years or over in total number of population in 2022
As of 31 December

Największy udział osób w wieku 60 lat i więcej w ogólnej liczbie mieszkańców zanotowano w gminach Łapy (30,0%) i Czarna Białostocka (28,0%), najmniejszy zaś w gminach Wasilków (18,5%) oraz Juchnowiec Kościelny (19,8%).

Wykres 1. Struktura ludności w wieku 60 lat i więcej według grup wieku Stan w dniu 31 grudnia

Chart 1. Structure of population aged 60 years and over by age groups
As of 31 December

Analizując strukturę osób starszych na obszarze BOF według 5-letnich grup wieku, można zauważyć, że w końcu 2022 r. najliczniejszą grupę tych osób stanowiły te w wieku 60–64 lata. Ich udział w ogólnej liczbie osób w wieku 60 lat i więcej wyniósł 25,8%. W 2018 r. w strukturze osób w wieku 60 lat i więcej również dominowała najmłodsza

grupa wieku, przy czym ich udział był wyższy i osiągnął poziom 29,8%. W 2022 r. najmniej liczną zbiorowość tworzyły osoby w wieku 80–84 lata oraz 85 lat i więcej. W obu przypadkach udział osób z tych grup wieku w populacji osób starszych ukształtował się na poziomie 8,9%.

Wśród osób starszych, podobnie jak w całej populacji ludności na obszarze BOF, przeważały kobiety, których odsetek w końcu grudnia 2022 r. wynosił 59,7%. W województwie podlaskim panie stanowiły 58,0% osób w wieku 60 lat i więcej. W końcu analizowanego roku współczynnik feminizacji (liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn) na terenie BOF ukształtował się na takim samym poziomie jak cztery lata wcześniej i wynosił 148 (w województwie podlaskim – 138). W zbiorowości osób w wieku senioralnym współczynnik feminizacji wzrasta wraz z wiekiem. W końcu 2022 r. wśród osób w wieku 60–64 lata oraz 65–69 lat na 100 mężczyzn przypadało odpowiednio 120 i 128 kobiet, w grupie osób w wieku 80–84 lata współczynnik feminizacji osiągnął poziom 205, a wśród osób w wieku 85 lat i więcej – 267.

Współczynnik feminizacji wśród osób w wieku 60 lat i więcej wykazuje również zróżnicowanie przestrzenne na terenie gmin BOF. W końcu 2022 r. najwyższy jego poziom zaobserwowano w mieście Białystok, gdzie na 100 panów w wieku senioralnym przypadało 157 pań oraz w gminie Czarna Białostocka (147). Najniższy poziom współczynnika feminizacji odnotowano w gminach Juchnowiec Kościelny – 116 oraz Turośń Kościelna – 118.

Uwzględniając cel niniejszego opracowania warto przyrzeć się także liczbie i udziałowi w populacji BOF osób w wieku 55–59 lat, które w najbliższym czasie zasilą populację osób starszych.

Na terenie BOF w końcu 2022 r. mieszkały 25244 osoby w wieku 55–59 lat, tj. o 2549 osób (o 9,2%) mniej niż w końcu 2018 r. Ludność tej grupy wieku stanowiła 5,9% ogółu mieszkańców BOF (w województwie podlaskim – 6,5%).

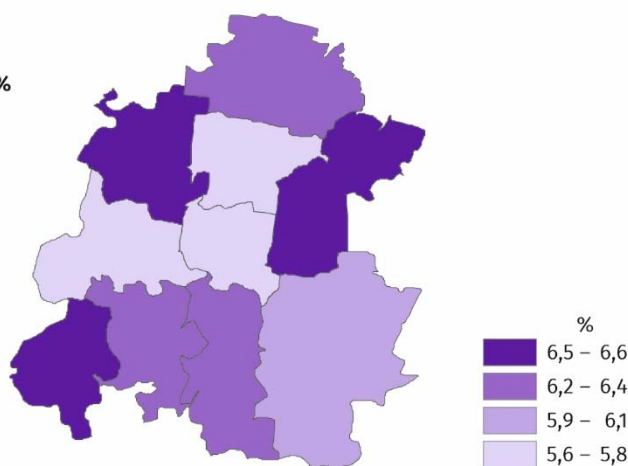
Największy udział osób w wieku 55–59 lat w populacji mieszkańców BOF zanotowano w gminach Dobrzyniewo Duże i Supraśl (po 6,6%), zaś najmniejszy w gminie Choroszcz (5,6%), a w dalszej kolejności w gminie Wasilków (5,7%) oraz w mieście Białystok (5,8%).

Mapa 3. Udział osób w wieku 55–59 lat w liczbie ludności ogółem w 2022 r. Stan w dniu 31 grudnia

Map 3. Share of persons aged 55–59 in total number of population in 2022 As of 31 December

Województwo podlaskie = 6,5%
Podlaskie Voivodship

Białostocki Obszar Funkcjonalny = 5,9%
Białystok Functional Area

W omawianej grupie wieku przeważały kobiety, których odsetek w końcu grudnia 2022 r. wynosił 52,6% (w województwie podlaskim – 51,0%).

W końcu analizowanego roku współczynnik feminizacji wśród osób w wieku 55–59 lat ukształtował się w BOF na nieco niższym poziomie niż cztery lata wcześniej i wynosił 111 (w 2018 r. – 112). Jego wartość była wyższa niż w województwie podlaskim, gdzie na 100 mężczyzn przypadały 104 kobiety. Współczynnik feminizacji w tej grupie wieku wykazuje również zróżnicowanie przestrzenne. W końcu 2022 r. najwyższy jego poziom zaobserwowano w mieście Białystok, gdzie wynosił 117. Natomiast więcej mężczyzn niż kobiet stwierdzono w gminach: Turośń Kościelna, w której na 100 mężczyzn przypadało 79 kobiet, Choroszcz – 84, Zabłudów – 88 oraz Dobrzyniewo Duże i Wasilków – po 97 kobiet.

1.3. Prognoza demograficzna do 2040 r.

1.3. Demographic projection to 2040

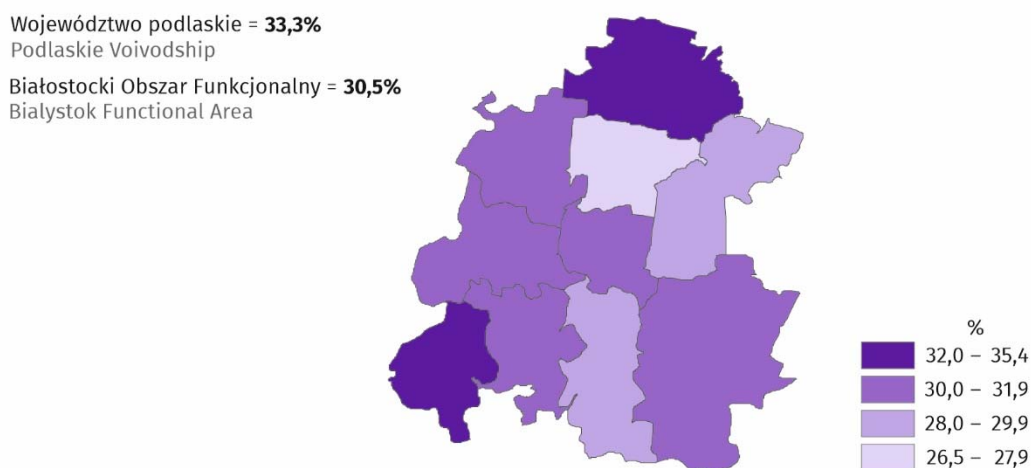
Według prognozy demograficznej do 2040 r. na obszarze BOF przewidywany jest spadek liczby ludności ogółem, jak też stały wzrost liczby ludności w starszym wieku. Populacja mieszkańców BOF będzie stawała się coraz starsza.

Według założeń prognozy ludności gmin do 2040 r., opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny, liczba ludności BOF w ciągu najbliższych osiemnastu lat zmniejszy się o 6622 osoby, tj. o 1,6% (w województwie podlaskim – o 9,5%).

Analizując ludność w wieku 60 lat i więcej, można zauważyć, iż w latach 2022–2040 na terenie BOF prognozowany jest wzrost liczby ludności w tej grupie wieku o 22704 osoby, tj. o 21,6%. W 2040 r. w gminach należących do BOF będzie mieszkać 127718 osób w wieku 60 lat i więcej, które będą stanowić 30,5% ogółu ludności (w województwie podlaskim – 33,3%).

Wśród gmin BOF w 2040 r. największym odsetkiem osób w wieku 60 lat i więcej charakteryzować się będą gminy Czarna Białostocka (35,4%) i Łapy (34,0%), zaś najmniejszą gmina Wasilków (26,5%), a w dalszej kolejności gminy Supraśl (28,4%) i Juchnowiec Kościelny (28,6%).

Mapa 4. Udział osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie ludności ogółem w 2040 r. (prognoza)
Map 4. Share of persons aged 60 years and over in total number of population in 2040 (projection)

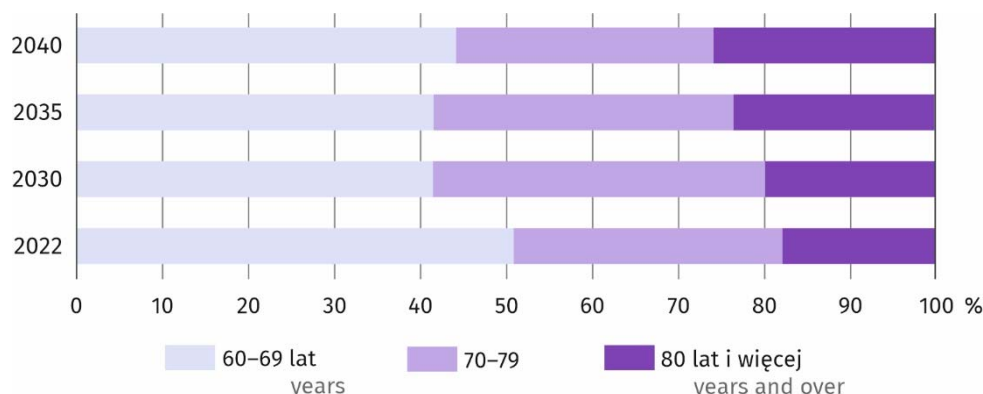
Zgodnie z prognozą, we wszystkich gminach BOF przewidywany jest wzrost liczby ludności w starszym wieku. Największy przyrost wystąpi w gminach Wasilków (o 77,4%), Turośń Kościelna (o 73,9%) oraz Choroszcz (o 70,4%), zaś najmniejszy będzie dotyczyć gminy Łapy (o 1,7%), miasta Białystok (o 11,6%) oraz gminy Czarna Białostocka (o 16,7%).

Zgodnie z prognozą przewiduje się również zmiany w populacji osób w wieku 60 lat i więcej w poszczególnych 10-letnich grupach wieku. W 2040 r. we wszystkich grupach wieku obserwowane będą wzrosty ich liczebności w porównaniu z 2022 r. Najwięcej przybędzie osób w najstarszej grupie wieku, tj. w wieku 80 lat i więcej. Prognozuje się, że liczebność tej grupy zwiększy się o 76,5% w stosunku do 2022 r.

W perspektywie najbliższych 18 lat osoby w wieku 60–69 lat nadal będą stanowić najliczniejszą grupę osób starszych, ale nastąpi spadek udziału tej grupy w populacji osób starszych i w 2040 r. ukształtuje się na poziomie 44,2% (wobec 50,9% w 2022 r.). Odsetek osób w wieku 70–79 lat w populacji osób w wieku 60 lat i więcej również ulegnie zmniejszeniu i wyniesie 30,0% (wobec 31,3% w 2022 r.). Największe zmiany przewiduje się w najstarszej grupie wieku, udział osób w wieku 80 lat i więcej w populacji osób starszych wzrośnie i osiągnie poziom 25,9% (wobec 17,8% w 2022 r.).

Wykres 2. Struktura ludności^a w wieku 60 lat i więcej według grup wieku (prognoza) Stan w dniu 31 grudnia

Chart 2. Structure of population^a aged 60 years and over by age groups (projection)
As of 31 December

a Za 2022 r. dane rzeczywiste.
a For 2022 actual data.

W całym okresie prognozy obserwowane będą także zmiany w strukturze osób starszych BOF według płci. W 2022 r. udział kobiet w populacji tych osób wyniósł 59,7%, natomiast pod koniec okresu prognozy osiągnie on poziom 58,2% (w województwie podlaskim – 56,8%).

W 2040 r. prognozuje się, że współczynnik feminizacji (liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn) ukształtuje się na terenie BOF na poziomie 140 (w 2022 r. – 148). W województwie podlaskim wśród seniorów na 100 panów będą przypadać 132 panie.

1.4. Pomoc społeczna¹ osobom starszym

1.4. Social welfare for older people

Osoby starsze wymagające wsparcia mogą przebywać w instytucjach świadczących usługi w ramach systemu pomocy społecznej.

Pod koniec 2022 r. na obszarze BOF działalność prowadziło 7 zakładów stacjonarnych (4 placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekłe chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej oraz 3 domy pomocy społecznej), w których przebywały osoby

¹ Więcej informacji o pomocy społecznej w rozdziale 6 na str. 39.

w podeszłym wieku (w Podlaskiem – 31). W porównaniu z 2018 r. ich liczba wzrosła o 1 placówkę (w stolicy województwa). Najwięcej funkcjonowało ich w mieście Białystok (3) oraz po 1 zakładzie w gminach Czarna Białostocka, Juchnowiec Kościelny, Łapy oraz Supraśl.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2022 r. w instytucjach tego typu przebywało 362 mieszkańców (w Podlaskiem – 1021), tj. o 39 więcej niż cztery lata wcześniej, a w ciągu roku – 512 (w województwie podlaskim – 1473), tj. o 1 osobę mniej niż w 2018 r.

Ponadto, na terenie gminy Supraśl funkcjonował dom seniora oferujący 47 miejsc pobytu całodobowego².

Na podstawie informacji z ośrodków pomocy społecznej wynika, że w 2022 r. pracownicy socjalni skierowali do domów pomocy społecznej 225 osób w podeszłym wieku oraz przewlekłe somatycznie chorych (tj. tak samo, jak w 2018 r.). Stanowili oni 83,0% ogólnej liczby osób skierowanych do tego typu placówek stacjonarnych (w 2018 r. – 82,4%). W latach 2018–2022 liczba osób w podeszłym wieku oraz przewlekłe somatycznie chorych kierowanych z gmin BOF do domów pomocy społecznej wynosiła od 143 do 225 osób rocznie.

Osoby starsze mogą za pośrednictwem ośrodka pomocy społecznej ubiegać się o wsparcie finansowe, jak również w formie usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych. Na podstawie danych otrzymanych przez Biuro Stowarzyszenia BOF z ośrodków pomocy społecznej wynika, że w 2022 r. wsparcie finansowe otrzymało łącznie 1379 emerytów i rencistów, tj. o 38,2% więcej niż w 2018 r. Wśród nich 83,1% stanowiły osoby samotne. Wśród gmin BOF, najwięcej takich osób poza miastem Białystok (812 osoby) mieszkało w gminie Czarna Białostocka (210 osób).

W 2022 r. na terenie BOF usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczone były 713 seniorom, tj. o 16,3% więcej w porównaniu z 2018 r. Najwięcej seniorów uzyskiwało tę formę wsparcia w mieście Białystok (470 osób) oraz w gminach Czarna Białostocka i Wasilków (po 51 osób).

1.5. Kluby i inne miejsca spotkań dla seniorów, w tym Uniwersytety Trzeciego Wieku

1.5. Clubs and other meeting places for seniors, of which Universities of the Third Age

Klub seniora to rodzaj placówki, który jest miejscem spotkań osób starszych. Nie prowadzi on leczenia i nie zapewnia opieki, natomiast koncentruje się na stworzeniu przestrzeni przyjaznej dla seniorów, gdzie mogą wspólnie spędzać czas. Placówki tego typu często działają przy jednostkach samorządu terytorialnego (gminach) oraz w ośrodkach kultury, prowadzone są przez fundacje, ale również dostępne są w spółdzielniach mieszkaniowych, uniwersytetach czy przy parafiach.

Obok klubów seniora, jedną z ważnych form aktywności osób starszych jest uczestnictwo w zajęciach prowadzonych przez uniwersytety trzeciego wieku (UTW). Głównym celem działalności UTW jest edukacja i aktywizacja seniorów, poprzez prowadzenie wykładów i seminariów. Zajęcia organizowane przez UTW oprócz rozwoju intelektualnego umożliwiają uczestnikom również aktywne spędzanie wolnego czasu, a także integrację społeczną.

W 2022 r. na terenie BOF funkcjonowały 54 kluby seniora i inne miejsca spotkań dla seniorów (łącznie z UTW). W porównaniu z 2018 r. przybyło ich 10. Najwięcej tego typu instytucji zlokalizowanych było w mieście Białystok (22) oraz w gminach Supraśl i Turośń Kościelna (po 9 placówek).³

W 2022 r. liczba członków klubów seniora / UTW wynosiła 608 osób (w Podlaskiem – 2739 osób) i była ona niższa aż o 63,2% w relacji do 2018 r. Spadek liczby członków w latach 2020–2022 wynikał z panującej w Polsce sytuacji epidemiologicznej związanej z pandemią Covid19.⁴

² Na podstawie danych przekazanych przez Biuro Stowarzyszenia BOF.

³ Na podstawie OZPS, dane przekazane przez Biuro Stowarzyszenia BOF.

⁴ Dane te dotyczą sformalizowanych 17 klubów seniora / Uniwersytetów Trzeciego Wieku sprawozdających informacje o swojej działalności statystyce publicznej.

Rozdział 2. Osoby z niepełnosprawnościami

Chapter 2. Persons with disabilities

2.1. Osoby niepełnosprawne według płci i kategorii niepełnosprawności na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021

2.1. Disabled persons by sex and category of disability according to the results of the National Population and Housing Census 2021

Informacje o osobach z niepełnosprawnościami pozyskiwane są przez statystykę publiczną cyklicznie w spisach powszechnych.

Zgodnie z definicją przyjętą w spisach, za osobę niepełnosprawną uważa się osobę, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony lub osobę, która takiego orzeczenia nie posiada, lecz jej sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia wykonywanie codziennych czynności, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych.

W NSP 2021 dane o osobach niepełnosprawnych były gromadzone na podstawie informacji o posiadaniu aktualnego prawnego orzeczenia o niepełnosprawności oraz subiektywnej oceny respondenta dotyczącej ograniczenia sprawności, przy czym dotyczyło to stanów długotrwałych, tj. takich, które trwały lub przewidywano, że będą trwały 6 miesięcy lub dłużej.

Wyniki spisu ludności w 2021 r. wykazały, że liczba osób niepełnosprawnych na terenie BOF wyniosła 55858, co stanowiło 34,6% ogólnej populacji osób niepełnosprawnych województwa podlaskiego.

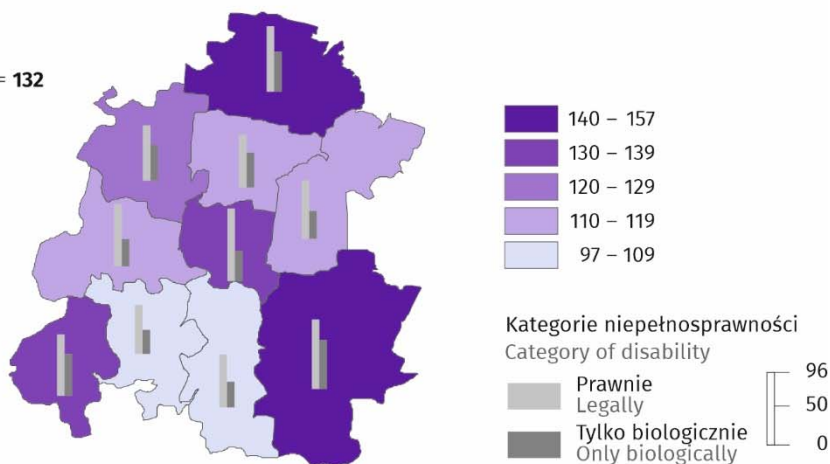
W 2021 r. na każde 1000 mieszkańców BOF przypadały 132 osoby niepełnosprawne (w Podlaskiem – 140). Analizując zróżnicowanie terytorialne pod względem natężenia niepełnosprawności wśród gmin BOF najwięcej osób niepełnosprawnych w przeliczeniu na 1000 ludności odnotowano w gminie Zabłudów (157), a najmniej w gminie Turośń Kościelna (97).

Mapa 5. Osoby niepełnosprawne na 1000 ludności w 2021 r. Stan w dniu 31 marca

Map 5. Disabled persons per 1000 population in 2021 As of 31 March

Województwo podlaskie = 140
Podlaskie Voivodship

Białostocki Obszar Funkcjonalny = 132
Białostok Functional Area

Źródło: dane NSP 2021.
Source: data of 2021 Census.

Biorąc pod uwagę podział osób niepełnosprawnych na podstawowe kategorie (prawnie i tylko biologicznie) to według wyników NSP 2021, wśród ogółu osób niepełnosprawnych na terenie BOF dominowały osoby posiadające prawne orzeczenie potwierdzające niepełnosprawność. Ich liczba wyniosła 38201 osób, co stanowiło 9,0% ogólnej liczby ludności BOF. Natomiast zbiorowość niepełnosprawnych tylko biologicznie liczyła 17657 osób i stanowiła 4,2% populacji BOF. Wśród gmin BOF największy odsetek niepełnosprawnych prawnie stwierdzono w mieście Białystok (9,6%), a najmniejszy w gminie Turośń Kościelna (6,5%). Natomiast w przypadku niepełnosprawnych tylko biologicznie największy odsetek odnotowano w gminie Zabłudów (6,5%), a najmniejszy w gminie Turośń Kościelna (3,2%).

2.2. Pomoc społeczna⁵ osobom niepełnosprawnym

2.2. Social welfare² for disabled persons

Osoby niepełnosprawne intelektualnie lub fizycznie wymagające wsparcia mogą przebywać w instytucjach świadczących usługi w ramach systemu stacjonarnej pomocy społecznej. Pod koniec 2022 r. na terenie BOF (w mieście Białystok) funkcjonowała 1 placówka stacjonarna, tj. dom pomocy społecznej (w województwie podlaskim – 5 zakładów), w którym w końcu 2022 r., podobnie jak w 2018 r., przebywało 168 dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie (w Podlaskiem – 364). Ta sama placówka stacjonarna w analizowanym roku świadczyła pomoc 102 dzieciom niepełnosprawnym intelektualnie (w województwie podlaskim – 296), a w 2018 r. – 101. W ciągu roku liczba dorosłych mieszkańców oraz dzieci wynosiła odpowiednio 173 i 102 osoby, a cztery lata wcześniej – odpowiednio 170 i 106 osób (w Podlaskiem – odpowiednio 376 i 304).

Dodatkowo na terenie BOF (w gminie Łapy) funkcjonuje Centrum Opiekuńczo-Mieszkalne ukierunkowane na pomoc osobom niepełnosprawnym. W 2022 r. oferowało ono 18 miejsc, z tego 6 miejsc pobytu dziennego oraz 12 miejsc pobytu całodobowego.

Na podstawie informacji z ośrodków pomocy społecznej wynika, że w 2022 r. pracownicy socjalni skierowali do domów pomocy społecznej 17 osób z niepełnosprawnością intelektualną (w 2018 r. – 10 osób). Stanowili oni 6,3% ogólnej liczby osób skierowanych do tego typu placówek stacjonarnych (w 2018 r. – 3,7%). W latach 2018–2022 liczba osób kierowanych z gmin BOF do domów pomocy społecznej wynosiła od 9 do 17 osób rocznie.

W 2022 r. w ramach środowiskowej pomocy społecznej w mieście Białystok przyznano na podstawie decyzji pomoc z powodu niepełnosprawności 2345 rodzinom, a na terenie powiatu białostockiego – 1137 rodzinom (w województwie podlaskim – 8912). W porównaniu z 2018 r. ich liczba zmniejszyła się odpowiednio o 12,1% i 21,5%.

W 2022 r. na obszarze BOF z usług opiekuńczych, współfinansowanych przez ośrodki pomocy społecznej skorzystało 1630 osób, tj. 453 osoby z powodu długotrwałej choroby, 1167 osób z powodu niepełnosprawności oraz 10 osób ze specjalistycznych usług opiekuńczych. Usługi na terenie BOF świadczyły z reguły opiekuńki etatowe lub opiekuńki w ramach umów-zleceń. Były one także realizowane przez podmioty niepubliczne.

⁵ Więcej informacji o pomocy społecznej w rozdziale 6 na str. 39.

Rozdział 3. Osoby w kryzysie bezdomności oraz zagrożonych bezdomnością

Chapter 3. Persons in crisis of homelessness and at risk of homelessness

Osoby bezdomne wymagające wsparcia mogą przebywać w instytucjach świadczących usługi w ramach systemu pomocy społecznej⁶.

Pod koniec 2022 r. na terenie BOF funkcjonowało 6 zakładów stacjonarnych przeznaczonych osobom bezdomnym, tj. 5 noclegowni i 1 schronisko (w Podlaskiem – 11). Wszystkie zlokalizowane były w mieście Białystok, a ich liczba nie zmieniła się od 2018 r.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2022 r. instytucje te dysponowały 235 miejscami dla bezdomnych (w Podlaskiem – 443), tj. o 10 więcej w porównaniu do 2018 r. Przebywało w nich 207 mieszkańców (w województwie podlaskim – 353), tj. o 2 mniej niż cztery lata wcześniej, a w ciągu roku – 492 (w Podlaskiem – 729), tj. o 19 mniej niż w 2018 r.

W końcu 2022 r. w zakładach stacjonarnych dla osób bezdomnych na terenie BOF pracowało 30 osób (w województwie podlaskim – 42), tj. o 26 mniej niż cztery lata wcześniej.

Skala zjawiska bezdomności na obszarze BOF jest jednak wyższa. Według danych Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku na terenie BOF w 2022 r. szacunkowa liczba bezdomnych, nieporadnych życiowo, zagrożonych wychłodzeniem znajdujących się na terenie komisariatów podległych ww. Komendzie, które nie docierają do podmiotów noclegowych, a przebywają w miejscach nie noclegowych (takich jak pustostany, domki na działkach i altany działkowe, rzadziej ulica, klatki schodowe, dworce, altany, piwnice) wyniosła 51 osób (w 2018 r. – 54 osoby).

Zjawisko bezdomności może przybierać również większy zakres na skutek eksmisji z lokali mieszkalnych. Eksmisja bez zapewnienia jakiegokolwiek innego pomieszczenia oznacza bezdomność. Na terenie BOF w 2022 r. wydano 10 wyroków eksmisyjnych bez wskazania lokalu socjalnego, podczas gdy w 2018 r. – 17. W latach 2018–2022 orzeczono łącznie 101 wyroków, a najwyższą ich liczbę – 28 wyroków odnotowano w 2021 r. Na przestrzeni pięciu lat wśród gmin BOF najczęściej dotyczyły one mieszkańców miasta Białystok – łącznie wydano 80 wyroków (najwięcej zarejestrowano ich w 2021 r. – 22 wyroki), gminy Supraśl – 13 (najwyższą ich liczbę stwierdzono w 2021 r. – 5), gminy Łapy – 5 (najwięcej w 2018 r. – 2) i sporadycznie osoby zamieszkujące gminy Czarna Białostocka – 2 wyroki (po 1 – w 2019 i 2022 r.) oraz Choroszcz (w 2019 r. – 1).

Przebywający czasowo na terenie BOF migranci oraz uchodźcy generują koszty ich utrzymania. Według OZPS w 2022 r. z tytułu uchodźstwa z pomocy społecznej skorzystało 91 osób (w 2018 r. – 175 osób).

Jednym ze sposobów rozwiązywania problemów związanych z bezdomnością jest wsparcie ze strony państwa (gminy lub miasta) w formie mieszkania socjalnego. Jest ono lokalem przeznaczonym osobom bezdomnym, ubogim (nie będącym w stanie samodzielnie utrzymać mieszkania) lub schorowanym, który samorząd udostępnia na podstawie umowy najmu mieszkania socjalnego. Według danych z OZPS wynika, że w 2022 r. liczba mieszkań socjalnych na terenie gmin BOF ukształtowała się na poziomie 1137, podczas gdy w 2018 r. było ich 1021. Oznacza to, że ich zasoby zwiększyły się w ciągu 4 lat o 11,4%. Największą ich liczbą, oprócz miasta Białystok (1064), dysponowała gmina Czarna Białostocka (47) i Łapy (13). W latach 2018–2022 liczba oczekujących na mieszkanie tego typu na obszarze BOF zmniejszyła się z 512 osób do 172 osób. Wśród gmin BOF, najwięcej wniosków na mieszkanie socjalne, oprócz miasta Białystok (112), złożono w gminie Łapy (32) i Choroszcz (13).

Osoby bezdomne mogą również liczyć na wsparcie z pomocy społecznej. Według OZPS w 2022 r. z takiej pomocy w gminach BOF skorzystało 298 osób bezdomnych, podczas gdy w 2018 r. było to 326 osób. Zjawisko „mieszkańców bez domu” dotyka wszystkie gminy BOF. W analizowanym roku największa grupa osób, poza miastem Białystok (238 osób), pochodziła z gmin Łapy (14 osób) oraz Czarna Białostocka (13 osób).

⁶ Więcej informacji o pomocy społecznej w rozdziale 6 na str. 39.

Rozdział 4. Osoby w kryzysie zdrowia psychicznego (zaburzenia psychiczne)

Chapter 4. Persons in mental health crisis (mental disorders)

Osoby wymagające wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego mogą przebywać w instytucjach świadczących usługi w ramach systemu pomocy społecznej⁷.

Według stanu na 31 grudnia 2022 r. na terenie BOF znajdowały się 2 zakłady stacjonarne (dom pomocy społecznej oraz filia domu pomocy społecznej), w których przebywały osoby przewlekle psychicznie chore (w Podlaskiem – 8). Zlokalizowane one były po 1 placówce w gminach Choroszcz i Zabłudów, a ich liczba nie uległa zmianie od 2018 r.

W placówkach stacjonarnej pomocy społecznej na obszarze BOF w ostatnim dniu roku przebywało 319 mieszkańców przewlekle psychicznie chorych (w województwie podlaskim – 685), a w ciągu roku – 347 (w Podlaskiem – 738). W porównaniu z 2018 r. ich liczba według stanu na 31 grudnia nie zmieniła się, natomiast w przypadku przebywających tam w ciągu roku odnotowano wzrost liczby mieszkańców o 9 osób. Na terenie BOF zarówno na koniec, jak i w ciągu analizowanego roku, najwięcej mieszkańców przebywało w tego typu placówce zlokalizowanej w gminie Choroszcz, odpowiednio 283 i 311 osób.

Na podstawie informacji z ośrodków pomocy społecznej wynika, że w latach 2018–2022 każda z gmin BOF skierowała osoby do domu pomocy społecznej dla przewlekle psychicznie chorych. W 2022 r. do placówek tego typu trafiło 29 osób (w 2018 r. – 38 osób), tj. najmniej od 2018 r. W analizowanych latach osoby przewlekle psychicznie chore kierowane z gmin BOF do tego typu placówek stanowiły od 10,7% do 20,1% ogólnej liczby osób kierowanych do domów pomocy społecznej.

Osoby w kryzysie psychicznym mogą korzystać z poradni zdrowia psychicznego oraz poradni psychologicznych. Na podstawie danych z Systemu Statystyki w Ochronie Zdrowia (ze sprawozdania MZ-15⁸) wynika, że w 2022 r. na terenie miasta Białystok w poradniach zdrowia psychicznego leczone były 21734 osoby z zaburzeniami psychicznymi, podobnie jak w 2018 r. (21743 osoby). Największy odsetek pacjentów stanowiły osoby w wieku 30–64 lata (52,5%). Z kolei z poradni psychologicznych w analizowanym roku skorzystało 8311 osób. W porównaniu z 2018 r. ich liczba zdecydowanie wzrosła (ponad 6-krotnie).

W celu deinstytucjonalizacji w obszarze zdrowia psychicznego podejmowane są działania związane z zamianą leczenia szpitalnego na rzecz zapewnienia opieki jak najbliżej miejsca zamieszkania pacjenta. Wymaga to opracowania sprzyjających podstaw prawnych do współpracy międzysektorowej oraz rozwoju usług o charakterze środowiskowym, aby osoba potrzebująca wsparcia otrzymała je we wczesnej fazie kryzysu psychicznego, miała zapewniony dostęp do specjalistów, a w przypadkach konieczności leczenia po pobycie w szpitalu, otrzymała je.

Wymaga to zwiększania dostępności placówek wsparcia dziennego (w tym ich liczby) oraz usług środowiskowych w formie m.in. środowiskowych domów samopomocy (ŚDS). ŚDS służą budowaniu sieci wsparcia społecznego i przygotowują do życia w społeczeństwie. Są przeznaczone dla osób przewlekle psychicznie chorych i niepełnosprawnych intelektualnie. Są to placówki okresowego dziennego lub całodobowego pobytu, w którym uczestnicy mogą otrzymać częściową opiekę i pomoc w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych. ŚDS świadczy usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym⁹ w zależności od kategorii osób, dla których są przeznaczone¹⁰.

⁷ Więcej informacji o pomocy społecznej w rozdziale 6 na str. 39.

⁸ Sprawozdanie z działalności jednostki leczenia ambulatoryjnego dla osób z zaburzeniami psychicznymi, osób uzależnionych od alkoholu oraz innych substancji psychoaktywnych.

⁹ <https://www.gov.pl/web/rodzina/srodowiskowe-domy-samopomocy-informator>.

¹⁰ ŚDS-y dzielą się na następujące typy: typ A – dla osób przewlekle psychicznie chorych, typ B – dla osób niepełnosprawnych intelektualnie, typ C – dla osób wykazujących inne przewlekle zaburzenia czynności psychicznych, typ D – dla osób ze spektrum autyzmu lub niepełnosprawnościami sprzężonymi w tym ze spektrum autyzmu (jedynie ŚDS w Krynickich w gminie Zabłudów oraz w Łażniach w gminie Supraśl zapewnia wsparcie według wszystkich typów ABCD).

W 2022 r. na terenie BOF funkcjonowało 5 ŚDS w formie okresowego dziennego pobytu, tj. o 1 więcej niż w 2018 r. Prowadzone one były przez: miasto Białystok, Caritas Archidiecezji Białostockiej na zlecenie miasta Białystok, gminę Łapy, gminę Zabłudów w Krynickich, powiat białostocki w gminie Supraśl. W 2022 r. oferowały one 239 miejsc, tj. o 38 więcej w porównaniu z 2018 r. Z usług ŚDS w 2022 r. skorzystało 235 osób (w 2018 r. – 211 osób).

Rozdział 5. Rodziny z dziećmi

Chapter 5. Families with children

5.1. Gospodarstwa domowe na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021

5.1. Households according to the results of the National Population and Housing Census 2021

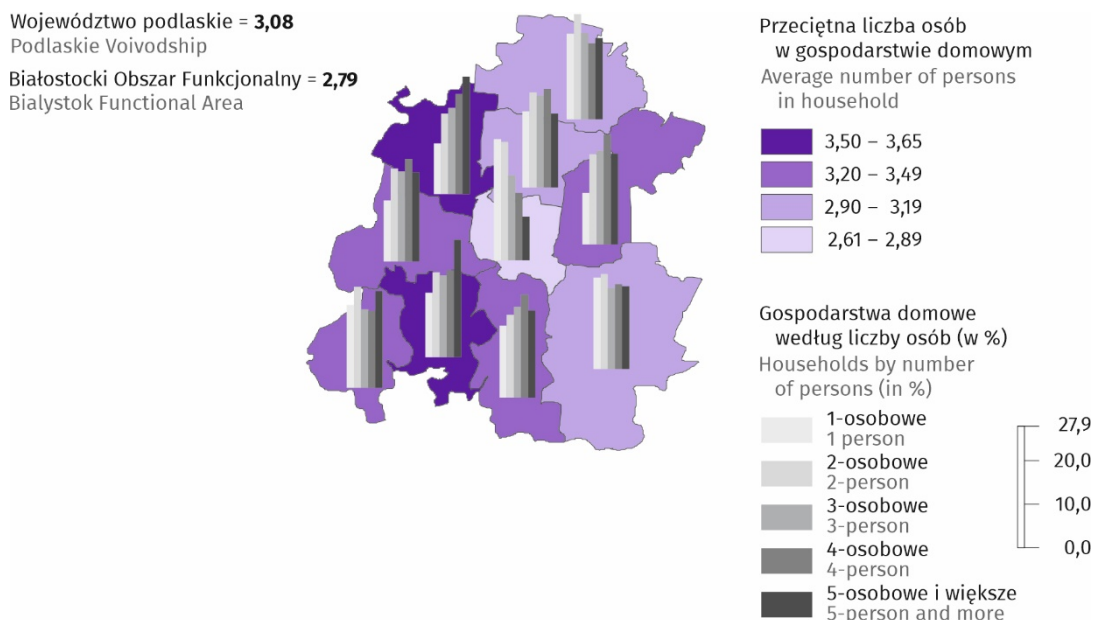
W Narodowym Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań (NSP) 2021 przy wyodrębnianiu gospodarstw domowych zastosowano kryterium mieszkaniowe. Oznacza to, że wszystkie osoby mieszkające w jednym mieszkaniu, niezależnie od tego czy są spokrewnione czy niespokrewnione, są uważane za członków tego samego gospodarstwa domowego. Osoba mieszkająca samotnie tworzy jednoosobowe gospodarstwo domowe.

Według wyników NSP 2021 na terenie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego (BOF) wyodrębnionych zostało 150135 gospodarstw domowych (w województwie podlaskim – 371773). Zdecydowana większość z nich, tj. 74,3% (111569) zlokalizowana była w mieście Białystok, w dalszej kolejności w gminach Łapy – 4,2% (6295) oraz Wasilków – 4,0% (6042).

W skład gospodarstw domowych na obszarze BOF wchodziło 419338 osób (w Podlaskiem – 1144064 osoby) co oznacza, że na 1 gospodarstwo domowe przypadało przeciętnie 2,79 osoby (w województwie podlaskim – 3,08 osoby). Spośród gmin BOF najwyższą wartość analizowanego wskaźnika odnotowano w gminach Dobryń-Duże (3,65 osoby) i Turośń Kościelna (3,57 osoby), a najniższą – w mieście Białystok (2,61 osoby).

Mapa 6. Gospodarstwa domowe według liczby osób w 2021 r. Stan w dniu 31 marca

Map 6. Households by number of persons in 2021 As of 31 March

Źródło: dane NSP 2021.
Source: data of 2021 Census.

Analizując strukturę gospodarstw domowych według liczby osób, na obszarze BOF (podobnie jak w województwie podlaskim) dominowały gospodarstwa domowe 2-osobowe – ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw domowych

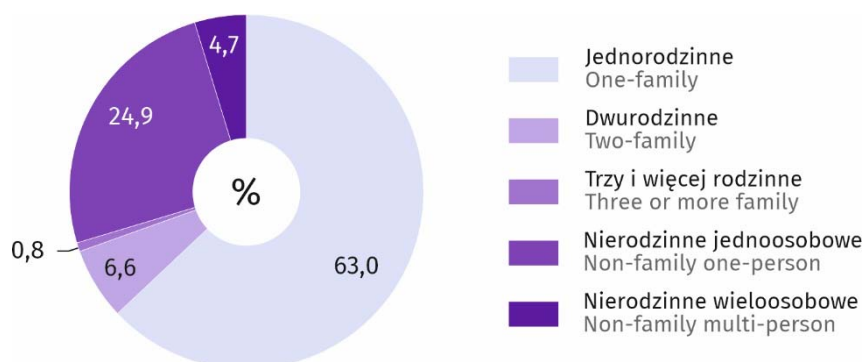
ukszałtował się na poziomie 25,6% (w Podlaskiem – 23,8%). Wśród gmin BOF, miasto Białystok (27,9%) charakteryzowało się najwyższym odsetkiem gospodarstw domowych 1-osobowych, gminy: Czarna Białostocka (24,2%), Łapy (23,2%) i Zabłudów (21,8%) – gospodarstw domowych 2-osobowych, gminy: Supraśl (25,2%), Juchnowiec Kościelny (23,7%), Choroszcz (23,5%) i Wasilków (22,6%) – gospodarstw domowych 4-osobowych, gminy Dobrzyniewo Duże i Turośń Kościelna (po 27,0%) – gospodarstw domowych 5-osobowych i większych.

W 2021 r. spośród wszystkich gospodarstw domowych na terenie BOF – 105626, tj. 70,4% było tworzonych przez co najmniej 1 rodzinę, przy czym 94555 (63,0%) były to gospodarstwa jednorodzinne. Najwyższy udział gospodarstw rodzinnych w ogólnej liczbie gospodarstw domowych odnotowano w gminach Dobrzyniewo Duże (86,0%) oraz Supraśl (85,8%), a najniższy – w mieście Białystok (66,9%).

Wykres 3. Gospodarstwa domowe według składu rodzinnego w 2021 r.

Stan w dniu 31 marca

Chart 3. Households by family composition in 2021
As of 31 March

Źródło: dane NSP 2021.
Source: data of 2021 Census.

Gospodarstwa nierodzinne są to gospodarstwa domowe, w których nie wyodrębniono rodzin. Ich zbiorowość na terenie BOF liczyła 44509, tj. 29,6% ogółu gospodarstw domowych (w województwie podlaskim – 26,4%). Wśród gmin BOF, największy ich odsetek wystąpił w gospodarstwach domowych zlokalizowanych w mieście Białystok (33,1%) oraz w dalszej kolejności w gminach Zabłudów (24,4%) i Czarna Białostocka (24,1%).

5.2. Rodziny na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021

5.2. Families according to the results of the National Population and Housing Census 2021

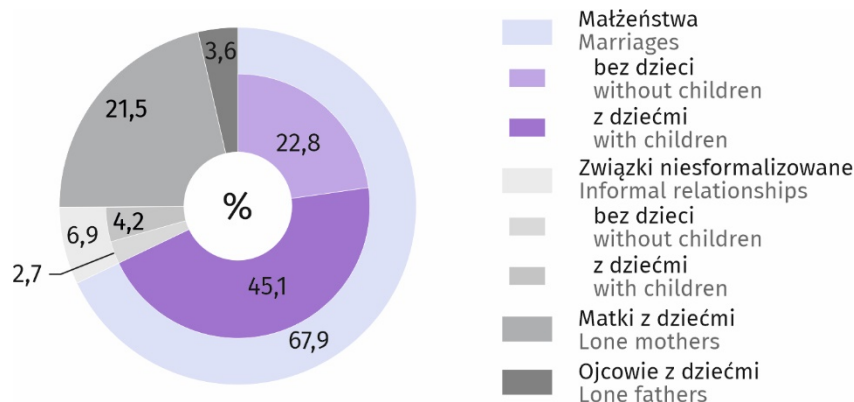
W NSP 2021 wśród osób wspólnie mieszkających wyodrębnione zostały rodziny. Analizując rodziny z perspektywy typu biologicznego należy podkreślić, że za podstawę do ich wydzielenia przyjęto istnienie więzi (małżeńskiej lub partnerskiej) pomiędzy kobietą i mężczyzną lub więzi rodziców/rodzica z dziećmi. Wyodrębniono następujące typy rodzin: małżeństwo bez dzieci lub z dzieckiem/dziećmi, związki niesformalizowane bez dzieci lub z dzieckiem/dziećmi, a także samotny rodzic z dzieckiem/dziećmi. Przez dziecko rozumie się osobę mieszkającą z rodzicem/rodzicami niezależnie od jego wieku pod warunkiem, że w tym samym mieszkaniu/gospodarstwie domowym dziecko nie tworzy rodziny z inną osobą/osobami (współmałżonkiem lub własnymi dziećmi).

Według wyników NSP 2021 r. na terenie BOF wyodrębnionych zostało 118090 rodzin (w województwie podlaskim – 320160) zamieszkałych w 150135 gospodarstwach domowych (w Podlaskiem – 371773).

Biorąc pod uwagę typ rodziny, na obszarze BOF najczęściej było małżeństw (z dziećmi, jak i bez dzieci) – 80194, tj. 67,9% ogółu rodzin (w Podlaskiem – 68,2%), w tym z dziećmi – 53314, tj. 45,1%. Kolejnym dominującym typem rodziny były matki z dziećmi – 25391, tj. 21,5% (w województwie podlaskim – 21,8%). Związki niesformalizowane (z dziećmi, jak i bez dzieci) stanowiły 7,0% ogółu rodzin w gminach BOF (w Podlaskiem – 6,2%). Najmniej liczną zbiorowość tworzyli ojcowie z dziećmi – 3,6% (w województwie podlaskim – 3,8%).

Wykres 4. Rodziny według typów w 2021 r. Stan w dniu 31 marca

Chart 4. Families by types in 2021
As of 31 March

Źródło: dane NSP 2021.

Source: data of 2021 Census.

Według wyników spisu, w 2021 r. w gminach wchodzących w skład BOF, największy udział par małżeńskich (z dziećmi, jak i bez dzieci) w ogólnej liczbie rodzin odnotowano w gminach Dobrzyniewo Duże (75,5%) i Juchnowiec Kościelny (75,0%), w tym z dziećmi – w gminach Juchnowiec Kościelny (54,8%) i Dobrzyniewo Duże (54,6%). W przypadku matek z dziećmi były to gminy Czarna Białostocka (25,4%) i Białystok (22,9%). Najwyższy odsetek związków niesformalizowanych (z dziećmi, jak i bez dzieci) wystąpił w mieście Białystok (7,6%) oraz w gminie Wasilków (7,0%).

Według wyników NSP, liczba rodzin z dziećmi w 2021 r. na terenie BOF wyniosła 87970 (w Podlaskiem – 242158), co stanowiło 74,5% ich ogółu. Większość, tj. 53,8% ogółu rodzin z dziećmi posiadała 1 dziecko, a 36,8% – 2 dzieci. Rodzin wielodzietnych, tj. posiadających co najmniej 3 dzieci było 8270, co stanowiło 9,4% ogółu rodzin z dziećmi. Wśród gmin BOF najwyższym odsetkiem rodzin z dziećmi charakteryzowała się gmina Juchnowiec Kościelny (78,2%), a w dalszej kolejności gminy: Choroszcz (77,9%), Czarna Białostocka, Dobrzyniewo Duże i Turośń Kościelna (po 77,8%).

5.3. Opieka zastępcza nad dziećmi i młodzieżą

5.3. Foster care provided to children and young people

Opieka oraz wychowanie dzieci i młodzieży pozbawionej całkowicie lub częściowo opieki i wsparcia ze strony rodziny naturalnej, realizowana jest poprzez system rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej. Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców umieszcza się je w ramach systemu:

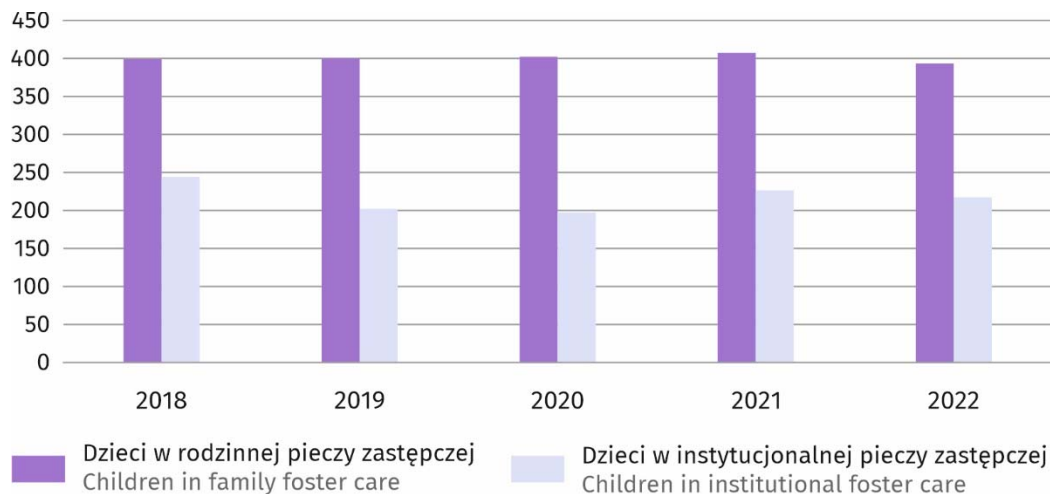
1. rodzinnej pieczy zastępczej w:
 - a. rodzinach zastępczych: spokrewnionych, niezawodowych i zawodowych,
 - b. rodzinnych domach dziecka,

2. instytucjonalnej pieczy zastępczej w:
 - a. placówkach opiekuńczo-wychowawczych:
 - interwencyjnych,
 - rodzinnych,
 - łączących zadania,
 - specjalistyczno-terapeutycznych,
 - socjalizacyjnych,
 - b. regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych,
 - c. interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych¹¹.

Na wykresie poniżej przedstawiono liczbę dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, tj. w rodzinach zastępczych (na terenie miasta Białystok i powiatu białostockiego) i rodzinnych domach dziecka (funkcjonujących na obszarze BOF wyłącznie w mieście Białystok), a także liczbę dzieci umieszczonych we wszystkich placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej w gminach BOF.

**Wykres 5. Dzieci^a w pieczy zastępczej
Stan w dniu 31 grudnia**

**Chart 5. Children^a in foster care
As of 31 December**

a Dane o dzieciach w rodzinnej pieczy zastępczej dostępne są na poziomie powiatów, przy czym w przypadku rodzinnych domów dziecka na obszarze BOF odnotowano je wyłącznie na terenie miasta Białystok, a w odniesieniu do rodzin zastępczych dane dotyczą miasta Białystok i powiatu białostockiego (obejmującego poza gminami BOF także gminy miejsko wiejskie: Michałowo, Suraż i Tykocin oraz gminy wiejskie: Gródek, Poświętne i Zawady).

a Data on children in family foster care are available at powiat level, but in the case of foster homes in the BFA area, they were recorded only in the city of Białystok, and in relation to foster families, data concern the city of Białystok and powiat białostocki (covering apart from the BFA gminas also urban-rural gminas: Michałowo, Suraż and Tykocin as well as rural gminas: Gródek, Poświętne and Zawady).

Pieczka zastępcza powinna mieć charakter okresowy i jeśli to możliwe zmierzać do integracji dziecka z rodziną. Objęcie dziecka jedną z form pieczy zastępczej następuje na okres nie dłuższy niż do osiągnięcia pełnoletności, a jeżeli dziecko uczy się – do 26 roku życia¹².

¹¹ W Polsce istnieją 3 interwencyjne ośrodki preadopcyjne – w Otwocku pod Warszawą, Częstochowie i Łodzi.

¹² Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2023 r. poz. 1426, z późn. zm.).

Osoba opuszczająca pieczę zastępczą zostaje objęta pomocą mającą na celu jej usamodzielnienie. Proces usamodzielnienia rozpoczyna się na rok przed osiągnięciem jej pełnoletności i w zależności od sytuacji życiowej wychowanek, może trwać najdłużej do momentu osiągnięcia przez niego 26 roku życia. Osoba usamodzielniana może uzyskać wsparcie od organizatora pieczy w postaci asystencji usamodzielnienia, poradnictwa, pomocy finansowej na kontynuowanie nauki, na usamodzielnienie i zagospodarowanie, w uzyskaniu mieszkania i zatrudnienia.

Z OZPS wynika, że w 2022 r. w mieście Białystok i powiecie białostockim indywidualnym programem usamodzielnienia objętych było 221 wychowanków pieczy zastępczej. W latach 2018–2022 ich liczba wynosiła rocznie od 204 do 248 osób. Liczba usamodzielnianych wychowanków korzystających z mieszkań chronionych w mieście Białystok i powiecie białostockim była jednak niewielka (19 osób). W 2022 r. funkcjonowało 8 mieszkań chronionych z łączną liczbą 25 miejsc.

Rodzinna piecza zastępcza

Family foster care

Formami rodzinnej pieczy rodzinnej są rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, które stwarzają poza rodziną najkorzystniejsze dla dziecka środowisko wychowawcze.

W końcu 2022 r. na terenie miasta Białystok i powiatu białostockiego w 273 rodzinach zastępczych przebywało 356 dzieci (w województwie podlaskim – odpowiednio 886 rodzin i 1263 dzieci). W porównaniu z 2018 r. spadła zarówno liczba rodzin zastępczych, jak i dzieci w nich mieszkających, odpowiednio o 6,5% i 7,3%. Wśród rodzin zastępczych najwięcej było rodzin spokrewnionych – 74,0%, w dalszej kolejności rodzin niezawodowych – 22,7% i rodzin zawodowych (łącznie ze specjalistycznymi i pełniącymi funkcję pogotowia rodzinnego) – 3,3%.

Pod koniec grudnia 2022 r. w 5 rodzinnych domach dziecka, z którymi Prezydent miasta Białystok podpisał umowę o pełnienie tej funkcji, przebywało 37 dzieci z obszaru BOF. W okresie czterech lat liczba rodzinnych domów dziecka zwiększyła się o 3, a liczba dzieci w nich przebywających – o 22.

Instytucjonalna piecza zastępcza

Institutional foster care

Sąd umieszcza dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej, jeżeli brak jest możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej lub z innych ważnych względów nie jest to zasadne.

W końcu 2022 r. na obszarze BOF funkcjonowało łącznie 17 placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej (w województwie podlaskim – 29), z tego 16 placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz 1 regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna (w gminie Juchnowiec Kościelny). Według stanu na koniec grudnia 2018 r. w gminach BOF odnotowano 16 placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej (w Podlaskiem – 26), z tego 15 placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz 1 regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną.

Pod koniec 2022 r. na terenie BOF wśród placówek opiekuńczo-wychowawczych działały: 11 placówek łączących zadania, 4 rodzinne oraz 1 interwencyjna. W końcu 2018 r. były to odpowiednio: 9 placówek łączących zadania, 3 rodzinne, 2 interwencyjne oraz 1 socjalizacyjna (w gminie Zabłudów). Oznacza to, że w porównaniu ze stanem w końcu grudnia 2018 r. przybyły 2 placówki łączące zadania oraz 1 placówka rodzinna, ubyła natomiast 1 placówka interwencyjna oraz 1 placówka socjalizacyjna. Na terenie BOF w latach 2018–2022 nie odnotowano placówek specjalistyczno-terapeutycznych.

Według stanu w dniu 31 grudnia 2022 r. w gminach BOF łączna liczba miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej, które zapewniały stałą opiekę całodobową wyniosła 249, w tym w placówkach opiekuńczo-wychowawczych 228. Oznacza to, że ich liczba w ciągu czterech lat uległa zmniejszeniu o 8,8%.

W placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej na obszarze BOF w ostatnim dniu 2022 r. przebywało 217 wychowanków (w ciągu roku sprawozdawczego – 369 dzieci), a w samych placówkach opiekuńczo-wychowawczych – 197 wychowanków w ostatnim dniu roku (344 w ciągu roku sprawozdawczego). W stosunku do 2018 r. odnotowano spadek liczby wychowanków pieczy instytucjonalnej w ostatnim dniu roku o 27 osób oraz wzrost liczby wychowanków w ciągu roku o 3 osoby. Liczba wychowanków w poszczególnych placówkach opiekuńczo-wychowawczych na obszarze BOF kształtowała się następująco:

- łączących zadania – 153 w końcu 2022 r. (283 – w ciągu roku) oraz 158 w 2018 r. (250 – w ciągu roku),
- rodzinnych – 30 w końcu 2022 r. (45 – w ciągu roku) oraz 20 w 2018 r. (31 – w ciągu roku),
- interwencyjnych – 14 w końcu 2022 r. (16 – w ciągu roku) oraz 24 w 2018 r. (31 – w ciągu roku),
- socjalizacyjnej – 26 w końcu 2018 r. (33 – w ciągu roku).

Ponadto pod koniec 2022 r. w regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej przebywało 20 dzieci, a w ciągu roku – 25, podczas gdy cztery lata wcześniej – odpowiednio 16 i 21 dzieci.

W 2022 r. placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej w swojej działalności wspierane były pracą 19 wolontariuszy (w 2018 r. – 39).

5.4. Wspieranie rodziny w formie placówek wsparcia dziennego

5.4. Family support in the form of day-support centres

Z punktu widzenia wzmocnienia opiekuńczo-wychowawczych funkcji rodziny, ważną rolę odgrywają placówki wsparcia dziennego. W końcu 2022 r. w gminach BOF funkcjonowało 21 placówek (w Podlaskiem – 108), w tym 14 specjalistycznych, 4 w połączonych formach, 2 opiekuńcze i 1 pracy podwórkowej. Było to o 9 placówek mniej niż w 2018 r. Jest to tendencja odwrotna do notowanej w województwie podlaskim, w którym liczba placówek w ciągu czterech lat wzrosła o 47,9% (o 35). Na obszarze BOF, najwięcej, tj. 15 placówek działało w mieście Białystok. 2 placówki funkcjonowały w gminie Juchnowiec Kościelny oraz po 1 w gminach: Czarna Białostocka, Łapy, Supraśl i Zabłudów.

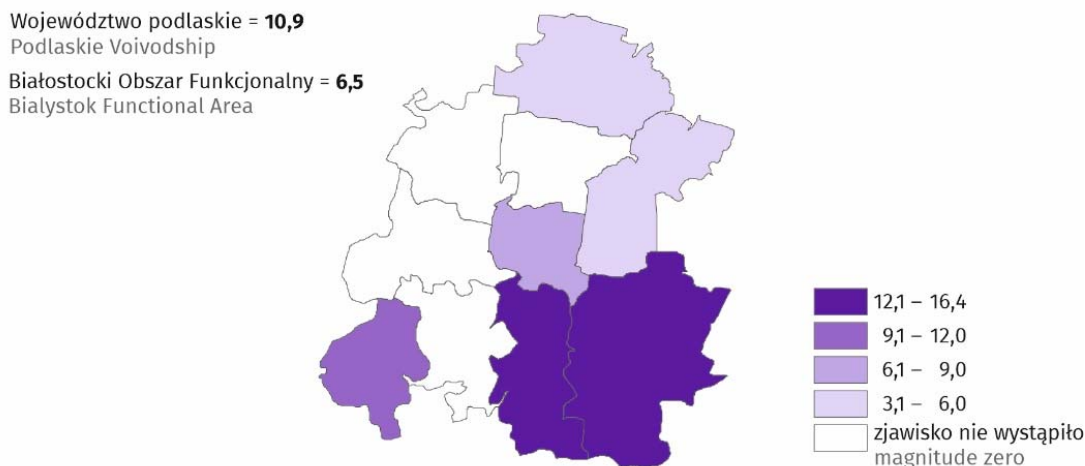
W ciągu 2022 r. na terenie BOF ze wszystkich zbadanych placówek wsparcia dziennego skorzystało 799 dzieci i młodzieży, tj. o 22,0% mniej niż w 2018 r. (w Podlaskiem – 2777 osób). Wśród gmin BOF, najliczniej z omawianych placówek w ciągu roku korzystały dzieci w mieście Białystok (585 osób), a następnie – w gminie Juchnowiec Kościelny (68 osób). W porównaniu z 2018 r. największy spadek liczby korzystających stwierdzono w gminach: Supraśl (o 60,0%), Czarna Białostocka (53,3%) i Łapy (o 39,3%).

W przeliczeniu na 1000 ludności BOF w wieku 0–17 lat, z placówek wsparcia dziennego korzystało średnio prawie 7 dzieci według liczby wychowanków na 31 grudnia 2022 r. (w województwie podlaskim – prawie 11 dzieci). Wskaźnik ten był zróżnicowany między gminami i za wyjątkiem 4 gmin, w których nie odnotowano placówek wsparcia dziennego, mieścił się w przedziale od 3 dzieci w gminie Supraśl do 16 dzieci w gminie Juchnowiec Kościelny.

W 2022 r. analizowane placówki na terenie BOF korzystały w swojej działalności ze wsparcia pracą 32 wolontariuszy (w Podlaskiem – 164), głównie w mieście Białystok (29). Ich liczba w stosunku do 2018 r. znacząco spadła (o 90 osób, tj. 73,8%).

Mapa 7. Dzieci w placówkach wsparcia dziennego na 1000 ludności w wieku 0–17 lat w 2022 r. Stan w dniu 31 grudnia

Map 7. Children in day-support centres per 1000 population aged 0–17 in 2022 As of 31 December

5.5. Dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży

5.5. House for mothers with under age children and pregnant women

W ramach systemu pomocy społecznej¹³ matki z małoletnimi dziećmi, kobiety w ciąży, a także ojcowie z małoletnimi dziećmi i inne osoby sprawujące opiekę nad dziećmi dotknięte przemocą lub znajdujące się w innej sytuacji kryzysowej mogą przebywać całodobowo na pobyt okresowy w domach dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży.

W latach 2018–2022 na terenie BOF, jak i województwa podlaskiego funkcjonował 1 dom tego rodzaju w gminie Supraśl. W końcu 2022 r. dysponował on 15 miejscami, podczas gdy w 2018 r. – 10 miejscami. Według stanu na 31 grudnia 2022 r. przebywało w nim 15 mieszkańców (o 9 więcej niż w 2018 r.), a w ciągu roku – 23 (o 7 więcej niż cztery lata wcześniej).

Ponadto, w 2022 r. na terenie miasta Białystok zaczął funkcjonować dom pomocy dla matek z dziećmi oferujący 8 miejsc¹⁴.

5.6. Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3

5.6. Childcare for children up to the age of 3

Jedną z najważniejszych zasad polityki rodzinnej w Polsce jest dobro dziecka. Realizowana jest ona m.in. przez wsparcie dla zapewnienia opieki nad dzieckiem.

W celu zaspokojenia potrzeb rodziców pragnących godzić obowiązki zawodowe i rodzinne, uchwalona została w 2011 r. ustawa o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3. Ustawa ta stworzyła, oprócz żłobków, ramy prawne dla funkcjonowania nowych form opieki nad małymi dziećmi, takich jak: klub dziecięcy, dzienny opiekun oraz niania.

¹³ Więcej informacji o pomocy społecznej w rozdziale 6 na str. 39.

¹⁴ Na podstawie danych przekazanych przez Biuro Stowarzyszenia BOF.

Na koniec 2022 r. w gminach BOF działało 77 placówek opieki nad dziećmi do lat 3 (w województwie podlaskim – 142), tj. 71 żłobków i 6 klubów dziecięcych. Było ich o 17 (o 28,3%) więcej niż w 2018 r., przy czym liczba żłobków wzrosła o 21, a liczba klubów dziecięcych spadła o 4. Wśród gmin BOF najwięcej placówek funkcjonowało w mieście Białystok (57), żadnej placówki nie odnotowano natomiast w gminie Turośń Kościelna.

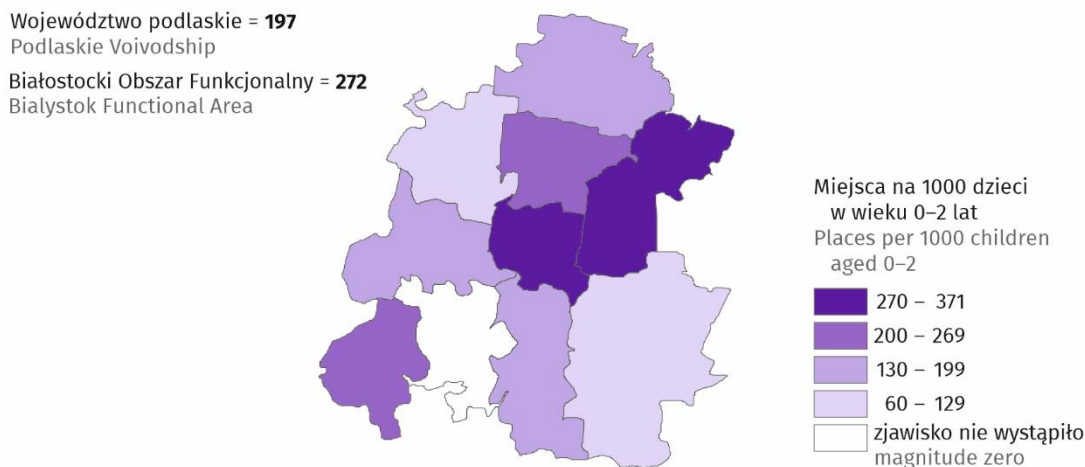
Według stanu na 31 grudnia 2022 r., żłobki i kluby dziecięce na obszarze BOF dysponowały łącznie 3370 miejscami (w Podlaskiem – 5842). Oznacza to, że ich liczba w ciągu czterech lat wzrosła o 900 (o 36,4%).

Liczba miejsc w placówkach w przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku do lat 3 na obszarze BOF wyniosła 272 (w województwie podlaskim – 197) i była wyższa niż w 2018 r. o 96.

W końcu 2022 r. wśród gmin BOF największą (powyżej przeciętnej dla BOF) dostępnością placówek dla dzieci w wieku do lat 3 (tj. liczbą miejsc w przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku do lat 3) charakteryzowały się gmina Supraśl z wartością wskaźnika na poziomie 371 oraz miasto Białystok – 308.

**Mapa 8. Dostępność placówek opieki nad dziećmi do lat 3 w 2022 r.
Stan w dniu 31 grudnia**

Map 8. Availability of facilities for children up to the age of 3 in 2022
As of 31 December

Na koniec 2022 r. z placówek opieki nad dziećmi do lat 3 zlokalizowanych na terenie BOF korzystało 2904 małych dzieci (w Podlaskiem – 5144), z tego 96,1% stanowiły dzieci przebywające w żłobkach (w 2018 r. – 93,4%). Odnosząc te liczby do ogółu dzieci w wieku do lat 3 można stwierdzić, że w żłobkach i klubach dziecięcych przebywało 234 dzieci na 1000 dzieci w wieku do lat 3 (w 2018 r. – 165 dzieci).

Analizując opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 na poziomie gmin BOF warto zauważyć, że najwyższy odsetek dzieci, które skorzystały z opieki w żłobkach i klubach dziecięcych w 2022 r. charakteryzował gminę Supraśl (29,0%) i miasto Białystok (27,0%), podczas gdy cztery lata wcześniej były to gmina Wasilków (18,8%) oraz miasto Białystok (18,6%).

Łącznie w ciągu 2022 r. z placówek opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 skorzystało 4743 dzieci (w województwie podlaskim – 8211 dzieci), tj. o 1198 dzieci więcej niż w 2018 r.

5.7. Wychowanie przedszkolne

5.7. Pre-primary education

Na terenie BOF w końcu września 2022 r. działały 233 placówki wychowania przedszkolnego. Ich liczba wzrosła o 25 placówek w porównaniu z zanotowaną 4 lat wcześniej. Wśród omawianych placówek było 168 przedszkoli, 52 oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz 13 punktów przedszkolnych. Stanowiły one 34,6% wszystkich placówek wychowania przedszkolnego w województwie podlaskim.

Wychowaniem przedszkolnym w gminach BOF w roku szkolnym 2022/23 objęto 19879 dzieci ogółem (w Podlaskim – 46155), tj. o 19,7% więcej niż w roku szkolnym 2018/19. Do placówek zlokalizowanych na tym obszarze uczęszczało 43,1% ogółu dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w województwie podlaskim.

W analizowanym roku szkolnym udział dzieci w wieku 3–6 lat uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego na terenie BOF w ogólnej liczbie mieszkańców gmin BOF w tym wieku wynosił 101,0% (w województwie podlaskim – 93,4%). Wartość powyżej 100% wynika z faktu dowożenia dzieci z gmin sąsiadujących do placówek zlokalizowanych na analizowanym obszarze. Najwyższy wskaźnik, na poziomie 116,1% odnotowano w Białymstoku. W pozostałych gminach BOF odsetek ten nie przekroczył 100,0%, a najniższy odnotowano w gminach Zabłudów (51,5%) i Choroszcz (52,4%).

Mapa 9. Odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w roku szkolnym 2022/23

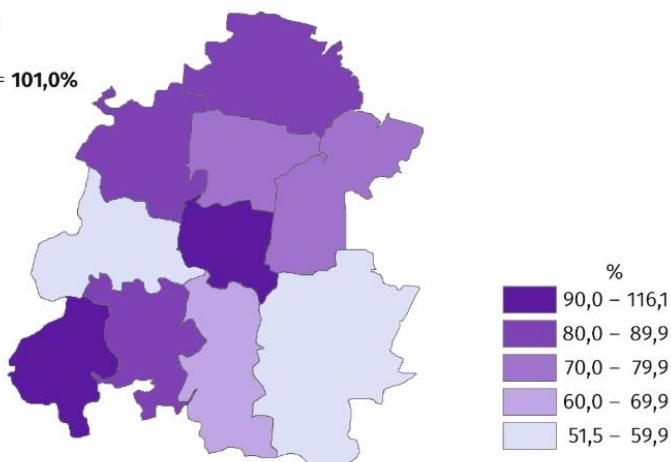
Stan na początku roku szkolnego

Map 9. Percentage of children aged 3–6 in pre-primary education establishments in the school year 2022/23

As of the beginning of the school year

Województwo podlaskie = **93,4%**
Podlaskie Voivodship

Białostocki Obszar Funkcjonalny = **101,0%**
Białystok Functional Area

5.8. Świadczenia rodzinne

5.8. Family benefits

Świadczenia rodzinne mają na celu finansowe wsparcie rodziny, jeśli na jej utrzymaniu pozostaje dziecko (dzieci) lub osoba niepełnosprawna wymagająca opieki i pomocy. System świadczeń rodzinnych oparty jest o zasadę pomocniczości. Osobami w pierwszej kolejności zobowiązanymi do łożenia na utrzymanie dzieci są ich rodzice. Pomoc państwa w postaci wspomnianych świadczeń rodzinnych przysługuje po sprawdzeniu wszystkich kryteriów obowiązujących dla jej przyznania. Głównymi kryteriami uprawniającymi do świadczeń rodzinnych są posiadanie dziecka na utrzymaniu oraz przeciętny miesięczny dochód, w przeliczeniu na osobę w rodzinie. Niezależnie od dochodu przyznawane są: zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne.

Na terenie BOF w 2022 r. na świadczenia rodzinne wydatkowano łącznie 109,5 mln zł (w Podlaskiem – 363,3 mln zł). Kwota ta uległa zwiększeniu w odniesieniu do zanotowanej w 2018 r. o 19,4%.

Wśród świadczeń rodzinnych dominującą pozycję stanowiły zasiłki rodzinne wraz z dodatkami (21,0% ogółu), mające na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka. W analizowanym roku na ten cel przeznaczono 23,0 mln zł, tj. o 41,9% mniej niż w 2018 r. Stanowiły one 23,7% ogółu tego rodzaju zasiłków wypłaconych w województwie podlaskim.

W 2022 r. na obszarze BOF zasiłki rodzinne na dzieci otrzymywało 4937 rodzin (w województwie podlaskim – 20935), czyli o 53,3% mniej niż w 2018 r. Liczba dzieci, na które rodzice otrzymali zasiłek rodzinny ukształtowała się na poziomie 11100, w tym 94,7% stanowiły dzieci w wieku do 17 roku życia.

Kolejną znaczącą pozycją wśród świadczeń rodzinnych był zasiłek pielęgnacyjny (20,3%), przeznaczony dla niepełnosprawnych dzieci i niepełnosprawnych osób dorosłych oraz dla osób, które ukończyły 75 lat. W 2022 r. w gminach BOF na ich wypłatę wydatkowano 22,3 mln zł, co oznacza wzrost o 51,7% w stosunku do 2018 r. Stanowiły one 36,3% ogółu zasiłków pielęgnacyjnych zrealizowanych w województwie podlaskim.

W 2022 r. na terenie BOF 1830 rodzin z dziećmi korzystało z pomocy społecznej, tj. o 37,2% mniej niż cztery lata wcześniej. Najwięcej odnotowano ich w mieście Białystok (1169 rodzin) i gminie Łapy (274 rodziny). Z powodu niepełnosprawności dziecka 2101 rodziców pobierało świadczenie pielęgnacyjne, jednocześnie rezygnując lub nie podejmując pracy zawodowej, by zajmować się niepełnosprawnym dzieckiem. Ich liczba wzrosła o 959 w porównaniu z 2018 r. Ten rodzaj świadczenia najczęściej był wypłacany rodzicom z miasta Białystok (1470) i z gminy Wasilków (100). Ponadto, na obszarze BOF w analizowanym roku zasiłek dla niepełnosprawnego dziecka do 16 roku życia otrzymywało 3056 dzieci, tj. o 48,2% więcej niż w 2018 r. Wśród gmin BOF pod tym względem dominowały miasto Białystok (2241 dzieci), gminy Wasilków (117) i Choroszcz (116).

Rozdział 6. Pomoc społeczna

Chapter 6. Social welfare

Pomoc społeczna, będąca instrumentem polityki społecznej przeznaczonym do wspierania osób i rodzin w trudnych sytuacjach życiowych, z którymi nie są one w stanie same sobie poradzić, podejmuje działania w sytuacjach zagrożenia podstawowych potrzeb życiowych oraz obniżenia jakości życia poniżej społecznie akceptowanego minimum; pomaga stworzyć warunki umożliwiające godną egzystencję; służy kompensowaniu różnorodnych szkód np. wynikających z bezrobocia, sieroctwa, niepełnosprawności, chorób; przyczynia się do wyrównywania nadmiernych różnicowań społecznych; daje poczucie bezpieczeństwa socjalnego poprzez różne zasiłki i świadczenia uzupełniające niedostatki systemu emerytalno-rentowego oraz innych systemów zabezpieczenia społecznego lub niewystarczające dochody z pracy. Skutkiem działań pomocy społecznej powinno być eliminowanie wykluczenia społecznego oraz usamodzielnianie się jej beneficjentów.

Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując na zasadzie partnerstwa, z podmiotami niepublicznymi, w tym z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi.

6.1. Stacjonarna pomoc społeczna

6.1. Stationary social welfare

Osoby wymagające wsparcia mogą przebywać w instytucjach świadczących usługi w ramach systemu pomocy społecznej.

Pod koniec 2022 r. na terenie BOF działalność prowadziło 19 stacjonarnych zakładów pomocy społecznej i ich filii (w Podlaskiem – 66), tj. o 1 placówkę więcej niż w 2018 r. Wśród nich było: 7 domów pomocy społecznej (w tym 1 filia), 6 placówek dla osób bezdomnych (5 schronisk i 1 noclegownia), 4 placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej, 1 dom dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży i 1 pozostały niezaklasyfikowany do powyższych kategorii. Najwięcej zakładów na terenie gmin BOF funkcjonowało w mieście Białystok (12) oraz w gminie Supraśl (2). W gminach: Choroszcz, Czarna Białostocka, Juchnowiec Kościelny, Łapy oraz Zabłudów (filia domu pomocy społecznej) znajdowało się po 1 placówce tego typu. W trzech gminach: Dobrzyniewo Duże, Turośl Kościelna i Wasilków nie odnotowano żadnej placówki.

Ponadto, na terenie gminy Supraśl w 2022 r. funkcjonował dom seniora oferujący 47 miejsc pobytu całodobowego¹⁵.

Dla 12 (tj. 60,0%) stacjonarnych placówek pomocy społecznej i ich filii organem prowadzącym były podmioty sektora prywatnego: kościół i związki wyznaniowe (6 zakładów), osoby fizyczne i prawne (2), stowarzyszenia (3) oraz fundacje (1). Pozostałe 7 zakładów i filia prowadzone były przez samorząd terytorialny: powiatowy (4) oraz miasto na prawach powiatu (3).

W końcu 2022 r. stacjonarne zakłady pomocy społecznej dysponowały łącznie 1571 miejscami (w województwie podlaskim – 3728), tj. o 46 więcej niż w 2018 r. Największą ich liczbę odnotowano w mieście Białystok (827) oraz w gminie Choroszcz (286), a najmniejszą (spośród gmin gdzie funkcjonowały placówki) – w gminie Zabłudów (36).

W analizowanym roku wskaźnik miejsc na 10 tys. ludności na terenie BOF wyniósł 37,0 (w Podlaskiem – 32,6), podczas gdy 4 lata wcześniej – 36,4. Najwyższą jego wartość stwierdzono w gminach Choroszcz (162,4) i Czarna Białostocka (127,3), a najniższą (spośród gmin gdzie funkcjonowały placówki) – w mieście Białystok (28,3).

¹⁵ Na podstawie danych przekazanych przez Biuro Stowarzyszenia BOF.

Według stanu na 31 grudnia 2022 r. w domach i zakładach pomocy społecznej przebywało 1467 mieszkańców (w województwie podlaskim – 3384), tj. o 40 więcej niż w 2018 r., a w ciągu 2022 r. – 2060 mieszkańców (w Podlaskiem – 4581), tj. o 33 osoby mniej niż w 2018 r. Wśród gmin BOF największą ich liczbę, oprócz miasta Białystok (według stanu w końcu roku – 784 osoby i w ciągu roku – 1217 osób) odnotowano w gminie Choroszcz (odpowiednio 283 i 311 osób), a najmniejszą (spośród gmin gdzie funkcjonowały placówki) – w gminie Zabłudów (odpowiednio po 36 osób).

Wskaźnik mieszkańców stacjonarnych zakładów pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności wyniósł 35,9 (w Podlaskiem – 30,1), podczas gdy cztery lata wcześniej – 35,5. Najwyższą jego wartość odnotowano w gminach Choroszcz (160,7) i Czarna Białostocka (74,3), a najniższą (spośród gmin gdzie funkcjonowały placówki) – w mieście Białystok (26,8).

W końcu 2022 r. wśród 881 osób (w Podlaskiem – 2026 osób) pracujących w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej (niezależnie od formy zatrudnienia), dla których było to główne miejsce pracy, zatrudniano 73 pielęgniarki (tj. 8,3% personelu) oraz 21 fizjoterapeutów (2,4%). Personel niemedyczny liczył 787 osób i stanowił 89,3% pracowników omawianych zakładów. W tym w opiekę nad mieszkańcami stacjonarnych zakładów pomocy społecznej zaangażowało się 55 wolontariuszy.

Według stanu na 31 grudnia 2022 r. na obszarze BOF wśród 19 stacjonarnych zakładów pomocy społecznej 7 z nich stanowiły domy pomocy społecznej, łącznie z filią (w województwie podlaskim – 24). Oferowały one 1025 miejsc. W końcu 2022 r. przebywało w nich 1016 mieszkańców, najwięcej w mieście Białystok (478 osób) i w gminie Choroszcz (283 osób), a w ciągu roku – 1176 osób, w tym w mieście Białystok – 536 osób, a w gminie Choroszcz – 311 osób.

Na podstawie informacji z ośrodków pomocy społecznej wynika, że w latach 2018–2022 każda z gmin BOF skierowała osoby do domu pomocy społecznej. W 2022 r. do placówek tego typu trafiło 271 osób (w 2018 r. – 273 osoby).

Senior przyjęty do domu pomocy społecznej opłaca pobyt w wysokości nie większej niż 70% swojego dochodu. Resztę w pierwszej kolejności dopłaca rodzina, chyba że istnieją okoliczności zwalniające z opłat. Wówczas za pobyt seniora w DPS ponosi gmina. Na podstawie OZPS wynika, że w 2022 r. wszystkie gminy BOF ponosiły taką odpłatność i dotyczyły one 952 osób starszych przebywających w DPS, tj. o 96 osób więcej niż w 2018 r. Wśród gmin BOF najwięcej osób, za które gminy ponosiły odpłatność pochodziło z miasta Białystok (762 osoby) i gminy Wasilków (40 osób).

W ramach zakładów stacjonarnej pomocy społecznej świadczone są usługi osobom przewlekle somatycznie chorym. Według stanu na 31 grudnia 2022 r. na terenie BOF znajdowały się 3 zakłady stacjonarne, w których przebywały osoby z tego typu schorzeniami (w Podlaskiem – 9). Zlokalizowane one były po 1 placówce w mieście Białystok oraz w gminach Juchnowiec Kościelny i Łapy, a ich liczba nie zmieniła się w ostatnich czterech latach.

W placówkach stacjonarnej pomocy społecznej na obszarze BOF w ostatnim dniu roku przebywało 289 mieszkańców przewlekle somatycznie chorych (w województwie podlaskim – 639), a w ciągu roku – 375 (w Podlaskiem – 809).

Najwięcej mieszkańców na terenie BOF zarówno na koniec, jak i w ciągu analizowanego roku, przebywało w tego typu placówce zlokalizowanej w mieście Białystok, odpowiednio 183 i 232 osoby. W porównaniu z 2018 r. odnotowano spadek ich liczby w ostatnim dniu roku o 5 osób oraz przebywających tam w ciągu roku o 8 osób.

6.2. Środowiskowa pomoc społeczna

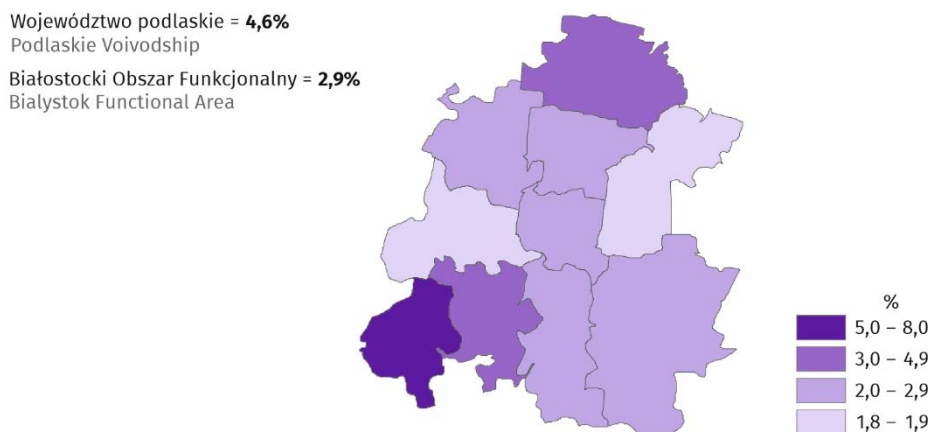
6.2. Social assistance at domicile

Oprócz stacjonarnych form pomocy społecznej realizowana jest również pomoc środowiskowa polegająca na udzielaniu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych osobom spełniającym określone kryteria i zakwalifikowanym do otrzymania takiej pomocy w miejscu ich zamieszkania za pośrednictwem ośrodka pomocy społecznej. Zmiany w prawodawstwie dokonane w 2004 r. stworzyły dwa nowe, uzupełniające się, ale odrębne systemy wsparcia, tj. system pomocy społecznej i system świadczeń rodzinnych. Prezentowane w niniejszym podrozdziale dane o formach pomocy dotyczą systemu pomocy społecznej.

W 2022 r. ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej na obszarze BOF skorzystało 12424 osoby (w województwie podlaskim – 52582 osoby), tj. 2,9% ogólnej liczby ludności zamieszkałej na tym terenie. Oznacza to, że w porównaniu z 2018 r. liczba korzystających zmniejszyła się o 30,1%. W analizowanym roku wśród gmin BOF największy udział osób korzystających z pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem odnotowano w gminach Łapy (8,0%), Czarna Białostocka (4,3%) i Turośl Kościelna (4,0%), a najmniejszy w gminach Choroszcz i Supraśl (po 1,8%).

Mapa 10. Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem w 2022 r.

Map 10. Share of persons benefiting from social assistance at domicile in total number of population in 2022

W 2022 r. spośród ogółu osób korzystających ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej 73,7% (9154) osiągnęło dochód poniżej kryterium dochodowego, określonego w ustawie uprawniającego do uzyskania świadczenia pieniężnego (w województwie podlaskim – 70,5%). Stanowili oni 2,2% populacji zamieszkałej w gminach BOF. W porównaniu z 2018 r. liczba osób korzystających zmniejszyła się o 25,9%. W analizowanym roku na terenie BOF największy odsetek korzystających z tego typu pomocy społecznej stwierdzono w gminach Łapy (5,8%) i Turośl Kościelna (4,0%), a najmniejszy w gminach Choroszcz (0,9%) i Supraśl (1,1%).

Uwagi metodologiczne

Osoby niepełnosprawne

Osoby niepełnosprawne (z niepełnosprawnościami) są to takie osoby, które posiadają odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony lub osoby, które takiego orzeczenia nie posiadają, lecz ich sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia wykonywanie codziennych czynności, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych.

Statystyczny podział zbiorowości osób niepełnosprawnych wyróżnia trzy podstawowe grupy:

- osoby niepełnosprawne **prawnie i biologicznie**, tj. takie, które posiadają odpowiednie orzeczenie/a wydane przez organ do tego uprawniony i równocześnie mają (odczuwają) ograniczenie zwykłych (podstawowych) czynności życiowych odpowiednich dla ich wieku,
- osoby niepełnosprawne **tylko prawnie**, tj. takie, które posiadają odpowiednie orzeczenie/a wydane przez organ do tego uprawniony, ale nie deklarowały ograniczeń sprawności,
- osoby niepełnosprawne **tylko biologicznie**, tj. takie, które takiego/ich orzeczenia/orzeczeń nie posiada/ją, ale odczuwa/ją ograniczenie zwykłych (podstawowych) czynności życiowych odpowiednich dla ich wieku.

Pomoc społeczna

Pomoc społeczna – instytucja polityki społecznej państwa, mająca na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi. Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka.

Kategorie placówek badane na formularzu PS-03 „Sprawozdanie zakładu stacjonarnej pomocy społecznej” obejmują następujące placówki stacjonarne:

- domy pomocy społecznej,
- rodzinne domy pomocy,
- placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym, w podeszłym wieku, prowadzone w ramach działalności gospodarczej lub statutowej,
- środowiskowe domy samopomocy i inne ośrodki dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które posiadają miejsca całodobowego pobytu,
- domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży,
- noclegownie,
- schroniska dla bezdomnych,
- pozostałe, tj. placówki typu centrum wsparcia rodziny oraz centrum interwencji kryzysowej, udzielające wsparcia, w tym schronienia osobom i rodzinom w stanie kryzysu.

Dom pomocy społecznej – świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, określonego w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w sprawie domów pomocy społecznej (Dz. U. z 2018 r. poz. 734) przeznaczona dla osób wymagających całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogących samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu. Pobyt w domu jest odpłatny. Placówki przeznaczone są dla: osób w podeszłym wieku, osób przewlekle somatycznie chorych, osób przewlekle psychicznie chorych, dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, osób niepełnosprawnych fizycznie oraz osób uzależnionych od alkoholu.

Rodzinny dom pomocy – świadczy całodobowe usługi bytowe i opiekuńcze osobom wymagającym z powodu wieku lub niepełnosprawności pomocy innych osób.

Placówka zapewniająca całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, działająca na podstawie przepisów o działalności gospodarczej lub statutowej – świadczy, po uzyskaniu zezwolenia wojewody, usługi opiekuńcze i bytowe.

Dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży – zapewnia całodobowy, okresowy pobyt matkom z małoletnimi dziećmi i kobietom w ciąży, a także ojcom z małoletnimi dziećmi i innym osobom sprawującym opiekę nad dziećmi, które są dotknięte przemocą lub znajdują się w innej sytuacji kryzysowej.

Osoba bezdomna – niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym i niezameldowana na pobyt stały lub zameldowana, ale w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania.

Schronisko dla bezdomnych – budynek lub wyodrębnione części budynku, przeznaczone do udzielania całodobowego schronienia osobom bezdomnym wraz z pomieszczeniami pomocniczymi niezbędnymi do prawidłowego funkcjonowania obiektu.

Noclegownia – budynek, lub wyodrębnione części budynku, przeznaczone do udzielania noclegu osobom bezdomnym, wraz z pomieszczeniami pomocniczymi niezbędnymi do prawidłowego funkcjonowania obiektu.

Umieszczeni (w ciągu roku) w domu /zakładzie pomocy społecznej – osoby, które trafiły do placówki po raz pierwszy w danym roku.

Obecny system pomocy społecznej funkcjonuje od 1 maja 2004 r. w oparciu o ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 901, z późn. zm.), według której dokonano podziału na świadczenia pieniężne i niepieniężne. Prawo do świadczeń w tym systemie przysługuje osobom i rodzinom, które nie są w stanie same pokonać trudnych sytuacji życiowych, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Podstawowym warunkiem przyznania pomocy jest zaistnienie jednego z problemów określonych w ustawie, a w przypadku świadczeń pieniężnych – dochód, którego wysokość nie przekracza kryteriów dochodowych ustalonych w oparciu o próg interwencji socjalnej. Próg interwencji socjalnej jest ustalany na podstawie badania przeprowadzonego z uwzględnieniem zawartości koszyka dóbr i usług zapewniających zaspokojenie potrzeb egzystencjalnie niezbędnych oraz wysokości cen towarów i usług. W przypadku niektórych świadczeń kryterium dochodowe może być podwyższone uchwałą rady gminy.

Świadczenia pomocy społecznej – przybierają formę świadczeń pieniężnych (zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy, specjalny zasiłek celowy, zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie, pomoc pieniężna na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki, świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla uchodźców) oraz świadczeń niepieniężnych (praca socjalna, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenia społeczne, pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych, szkolenia, poradnictwo rodzinne i terapia rodzinna prowadzone przez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze).

Świadczenia pieniężne – głównie zasiłki stałe, okresowe i celowe, ale także pomoc na usamodzielnienie i kontynuowanie nauki.

Gospodarstwa domowe i rodziny

W NSP 2021 przyjęto koncepcję mieszkaniową gospodarstwa domowego, według której wszystkie osoby mieszkające w jednym mieszkaniu (spokrewnione lub niespokrewnione) są uważane za członków tego samego gospodarstwa domowego.

Wykorzystując informacje o liczbie osób mieszkających w mieszkaniu wyodrębniono następujące kategorie **gospodarstw domowych**: 1-osobowe, 2 osobowe, 3-osobowe, 4-osobowe, 5 i więcej osobowe.

Każdej osobie określona została pozycja osoby w gospodarstwie domowym:

- 1) osoby mieszkające w gospodarstwie domowym – kategoria obejmująca:
 - a) osoby w rodzinie biologicznej należące do gospodarstwa domowego, w którym znajduje się rodzina biologiczna, której są członkami. Ze względu na typ rodziny biologicznej wyróżniono:
 - osoby w związkach małżeńskich,
 - osoby w związkach niesformalizowanych,
 - samotnych rodziców,
 - synów/córki. Pojęcie „synowie/córki” pokrywa się z definicją pojęcia „dziecko”. Dziecko (syn/córka) to biologiczny lub przysposobiony syn, biologiczna lub przysposobiona córka, pasierb lub pasierbica (niezależnie od wieku i stanu cywilnego), mający(-a) miejsce zamieszkania w gospodarstwie domowym co najmniej jednego z rodziców, nieposiadające partnera ani własnych dzieci w tym samym gospodarstwie domowym. Nie uwzględnia się dzieci w rodzinie zastępczej. Syn lub córka mieszkające z małżonkiem, partnerem w związku niesformalizowanych lub z jednym lub większą liczbą własnych dzieci, nie jest uważany(-a) za dziecko;
 - b) osoby poza rodziną biologiczną należące do nierodzinnych gospodarstw domowych lub do rodzinnych gospodarstw domowych, jeżeli nie są członkami żadnej rodziny biologicznej w tym gospodarstwie domowym. W ramach tej kategorii wyróżniono osoby:
 - mieszkające samotnie (w gospodarstwach domowych nierodzinnych jednoosobowych),
 - mieszkające z innymi osobami (w gospodarstwach domowych nierodzinnych wieloosobowych oraz w gospodarstwach domowych rodzinnych nie będące członkami żadnej rodziny biologicznej);
- 2) osoby niemieszkające w gospodarstwie domowym – kategoria obejmująca:
 - a) osoby w obiektach zbiorowego zakwaterowania,
 - b) osoby bezdomne.

Wykorzystując informacje o pozycji osoby w gospodarstwie domowym, liczbie osób w gospodarstwie oraz liczbie i wieku dzieci w rodzinie – wyodrębniono następujące kategorie gospodarstw domowych:

- 1) rodzinne gospodarstwa domowe:
 - jednorodzinne,
 - dwurodzinne,
 - trzy i więcej rodzinne;
- 2) nierodzinne gospodarstwa domowe:
 - jednoosobowe,
 - wieloosobowe.

W NSP 2021 wśród osób wspólnie mieszkających wyodrębnione zostały **rodziny**. Podstawową informacją, która umożliwia wyodrębnienie rodzin biologicznych, jest ustalenie stopnia pokrewieństwa w stosunku do określonej osoby oraz wskazanie dla każdej osoby jej współmałżonka i rodziców (jeżeli takie osoby zamieszkują wspólnie).

Rodzina biologiczna (nuklearna) definiowana jest jako dwie lub większa liczba osób, które są związane jako mąż i żona, wspólnie żyjący partnerzy (osoby w związkach niesformalizowanych) – osoby płci przeciwnej lub jako rodzic i dziecko. Zgodnie z powyższą definicją wyróżnia się następujące typy rodzin biologicznych:

- małżeństwo bez dzieci,
- małżeństwo z dziećmi,
- związki niesformalizowane bez dzieci,
- związki niesformalizowane z dziećmi,
- samotna matka z dziećmi,
- samotny ojciec z dziećmi.

Związek niesformalizowany oznacza utrzymywanie więzi psychicznych, fizycznych i/lub ekonomicznych natury małżeńskiej (bez zawierania związku małżeńskiego) pomiędzy dwiema osobami.

Jako **dziecko** określa się osobę w każdym wieku, która pozostaje w gospodarstwie domowym wraz z obojgiem lub jednym z rodziców. Do dzieci zalicza się również pasierbów oraz dzieci przysposobione.

Opieka zastępcza nad dziećmi i młodzieżą

Funkcjonowanie pieczy zastępczej, w tym placówek opiekuńczo-wychowawczych, rodzin zastępczych, jak również placówek wsparcia dziennego określa ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 1426, z późn. zm.).

Rodzinna piecza zastępcza sprawowana jest w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Polega na pracy z rodziną, ukierunkowanej na umożliwienie powrotu dziecka do rodziny. W sytuacji, gdy jest to niemożliwe, prowadzone są działania pozwalające na przysposobienie dziecka lub przygotowanie go do samodzielnego i odpowiedzialnego życia poprzez zaspokojenie potrzeb bytowych, zdrowotnych, emocjonalnych, edukacyjnych, kulturalno-rekreacyjnych i religijnych. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

- rodzina zastępcza,
- rodzinny dom dziecka.

Rodzina zastępcza – zapewnia opiekę i wychowanie dzieciom pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej. Wyróżniamy następujące typy rodzin zastępczych:

- rodzina zastępcza spokrewniona – tworzona przez wstępnych lub rodzeństwo dziecka; przysługuje jej pomoc finansowa na utrzymanie dziecka,
- rodzina zastępcza niezawodowa – tworzona przez osoby, które nie są wstępnymi lub rodzeństwem dziecka; przysługuje jej świadczenie pieniężne na pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka; w rodzinie umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa),
- rodzina zastępcza zawodowa – tworzona przez osoby, które nie są wstępnymi lub rodzeństwem dziecka; oprócz świadczenia pieniężnego na pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka otrzymuje ona także wynagrodzenie z tytułu pełnienia funkcji rodziny zastępczej; w rodzinie tej umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa); może działać m.in. jako:
 - rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego – przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby, w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie¹;
 - rodzina zastępcza zawodowa specjalistyczna – umieszcza się w niej w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie art. 6 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich², małoletnie matki z dziećmi.

Rodzinny dom dziecka (RDD) tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim. W tym samym czasie może w nim przebywać nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa).

Instytucjonalna piecza zastępcza – jest sprawowana w formie:

- placówki opiekuńczo-wychowawczej,
- regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej,
- interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.

¹ Art. 12a ustawy z dnia 29 VII 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1249, z późn. zm. oraz z 2023 r. poz. 289 i 535).

² Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 1700, z późn. zm.).

Placówka opiekuńczo-wychowawcza – zapewnia dziecku pozbawionemu całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne, religijne, a także gwarantuje korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych i kształcenia na podstawie odrębnych przepisów. Placówką kieruje dyrektor. Wyróżniamy następujące typy placówek:

- **placówka socjalizacyjna** – zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne; realizuje przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku; umożliwia kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi; podejmuje działania w celu powrotu dziecka do rodziny; zapewnia dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych; obejmuje dziecko działaniami terapeutycznymi; zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych,
- **placówka interwencyjna** – zapewnia doraźną opiekę nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia mu opieki,
- **placówka rodzinna** – wychowuje dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się; umożliwia wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu; w tym samym czasie w placówce może przebywać nie więcej niż 8 wychowanków,
- **placówka specjalistyczno-terapeutyczna** – sprawuje opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności: legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności, wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii; wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych; placówka zapewnia zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym – także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne;
- **placówka łącząca zadania placówek** – zapewnia opiekę oraz wychowanie poprzez realizację zadań przewidzianych dla placówki typu: socjalizacyjnego, interwencyjnego i specjalistyczno-terapeutycznego.

Regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna – umieszczane są w niej dzieci, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji i nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej. W tym samym czasie można w niej umieścić nie więcej niż 30 dzieci.

Interwencyjny ośrodek preadopcyjny – umieszcza się w nim dzieci do ukończenia pierwszego roku życia, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. W ośrodku, w tym samym czasie, można umieścić nie więcej niż 20 dzieci.

Placówki wsparcia dziennego

Placówka wsparcia dziennego wspiera funkcje opiekuńcze i wychowawcze rodziny. Może być prowadzona w formie:

- opiekuńczej, w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych; zapewnia dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań,
- specjalistycznej – organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne; realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię,
- pracy podwórkowej – realizowanej przez wychowawcę, polegającej na działaniach animacyjnych i socjoterapeutycznych,
- w połączonych formach, tj. łączących zadania placówki opiekuńczej, specjalistycznej i pracy podwórkowej.

Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3

Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3 organizowana jest m.in. w formie żłobka lub klubu dziecięcego. Placówki opieki nad małym dzieckiem działają zgodnie z ustawą z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 204).

Żłobek – instytucja wpisana do rejestru żłobków i klubów dziecięcych prowadzonego przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, w której sprawowana jest opieka nad dziećmi w wieku od ukończenia 20 tygodnia życia, w wymiarze do 10 godzin względem każdego dziecka.

Klub dziecięcy – instytucja wpisana do rejestru żłobków i klubów dziecięcych prowadzonego przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, w której sprawowana jest opieka nad dziećmi w wieku od ukończenia 1 roku życia, w wymiarze do 10 godzin względem każdego dziecka.

Wychowanie przedszkolne

Placówki wychowania przedszkolnego obejmują przedszkola (łącznie ze specjalnymi), oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych, zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne.

Świadczenia rodzinne

Aktualny system świadczeń rodzinnych został wprowadzony 1 maja 2004 r. Podstawę prawną systemu stanowi ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r. poz. 390, z późn. zm.). Głównym źródłem informacji o funkcjonowaniu ustawy są przygotowywane przez gminy raz na kwartał sprawozdania z realizacji zadań przewidzianych w ustawie o świadczeniach rodzinnych. Sprawozdania mają charakter rzeczowo-finansowy, a ich zakres określa rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej w sprawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu świadczeń rodzinnych.

Świadczeniami rodzinnymi są:

- zasiłek rodzinny,
- dodatki do zasiłku rodzinnego,
- świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny, specjalny zasiłek opiekuńczy, świadczenie pielęgnacyjne,
- zapomogi związane z urodzeniem się dziecka,
- świadczenie rodzicielskie.

Głównymi kryteriami uprawniającymi do świadczeń rodzinnych są: posiadanie dziecka na utrzymaniu oraz przeciętny miesięczny dochód, w przeliczeniu na osobę w rodzinie. Niezależnie od dochodu przyznawane są: zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne.

Zasiłek rodzinny – ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka i przysługuje: rodzicom, jednemu z rodziców albo opiekunowi prawnemu dziecka, opiekunowi faktycznemu dziecka, osobie uczącej się do ukończenia 24 roku życia. Zasiłek przysługuje na dziecko do ukończenia 18 lat. Jeżeli dziecko nie kontynuuje nauki, to z dniem osiągnięcia 18 lat, rodzic traci prawo do zasiłku rodzinnego na to dziecko. Przyznanie prawa do zasiłku rodzinnego uzależnione jest m.in. od spełnienia kryterium dochodowego. Osobie uprawnionej do zasiłku rodzinnego przysługują dodatki (można pobierać jednocześnie kilka dodatków) z następujących tytułów:

- urodzenia dziecka (świadczenie jednorazowe),
- opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego,
- samotnego wychowywania dziecka,
- wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej,
- kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego,
- rozpoczęcia roku szkolnego,
- podjęcia przez dziecko nauki poza miejscem zamieszkania.

Zasiłek pielęgnacyjny – przeznaczony jest dla niepełnosprawnych dzieci i niepełnosprawnych osób dorosłych oraz dla osób, które ukończyły 75 lat. Do zasiłku pielęgnacyjnego nie mają prawa osoby, które nabyły uprawnienie do dodatku pielęgnacyjnego wypłacanego przy emeryturze lub rencie z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Przyznawany jest nie na okres zasiłkowy, lecz na okres ważności orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności.

Świadczenie pielęgnacyjne – przysługuje osobom, na których zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 1359) ciąży obowiązek alimentacyjny (rodzice dziecka, krewni w linii prostej, rodzeństwo, rodzina zastępcza spokrewniona z dzieckiem), a także opiekunowi faktycznemu dziecka (osoba, która opiekując się dzieckiem wystąpiła do sądu o przysposobienie tego dziecka), jeżeli rezygnują lub nie podejmują pracy zawodowej, by zajmować się osobą niepełnosprawną wymagającą szczególnej opieki.

Dane o ludności, a także przeliczenia na 1 mieszkańca (1000 ludności itp.) opracowano przyjmując jako bazę wyjściową:

- dla lat 2014–2019 – wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011,
- od 2020 r. – wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021. Dane za 2020 r. zostały zmienione w stosunku do opublikowanych w poprzedniej edycji publikacji.

Prognozę ludności dla gmin obliczono w oparciu o ludność według definicji krajowej, a także o dane dotyczące ruchu naturalnego i wędrownkowego (dane administracyjne). W prognozie uwzględniono wyłącznie migracje na pobyt stały. Za punkt startowy obliczeń przyjęto stan oraz strukturę ludności według płci i roczników wieku w poszczególnych gminach w dniu 31 grudnia 2022 r. Ostatnim rokiem prognozy ludności gmin jest rok 2040, a nie 2060 jak w prognozie opracowanej dla kraju, województw i powiatów.

Liczby względne (wskaźniki, odsetki) obliczono z reguły na podstawie danych bezwzględnych wyrażonych z większą dokładnością niż podano w tablicach.

Do **przeliczeń na 1 mieszkańca (1000 ludności itp.)** danych według stanu w końcu roku przyjęto liczbę ludności według stanu w dniu 31 grudnia, a przy przeliczaniu danych charakteryzujących wielkość zjawiska w ciągu roku – według stanu w dniu 30 czerwca.

Ze względu na zaokrąglenia danych, w niektórych przypadkach sumy składników mogą się nieznacznie różnić od podanych wielkości „ogółem”.

Informacje statystyczne pochodzące ze źródeł spoza Urzędu Statystycznego opatrzone odpowiednimi notami.

Szersze informacje oraz szczegółowe wyjaśnienia metodologiczne znajdują się w publikacjach tematycznych GUS oraz w serii „Metodologia badań statystycznych”

Methodological notes

Disabled persons

Disabled persons (with disabilities) are persons who have an appropriate certificate issued by an authorized body or persons who do not have such a certificate, but their physical, mental or mental fitness permanently or periodically hinders, limits or prevents the performance of everyday activities, education, work and social roles.

The statistical division of the disabled population distinguishes three basic groups:

- persons with **legal and biological** disabilities, i.e. those who have an appropriate certificate issued by an authorized body and at the same time have (feel) limitation of ordinary (basic) life activities appropriate to their age,
- persons with disabilities **only legally**, i.e. those who have the appropriate certificate(s) issued by an authorized body, but have not declared any limitations in their abilities,
- persons with disabilities **only biologically**, i.e. those who do not have such a certificate(s), but feel/feel restricted in their usual (basic) life activities appropriate to their age.

Social welfare

Social assistance – the institution of state social policy, aimed at enabling individuals and families to overcome difficult situations, where they are not able to overcome using their own powers, resources and capabilities. Social assistance organizing government administration and local government, working in this area, in partnership with civil society organizations and non-governmental organizations, the Catholic Church, other churches, religious organizations, and natural and legal persons. Social supports individuals and families in their efforts to meet the needs and enables them to live in conditions appropriate for human dignity.

Categories of facilities surveyed on PS-03 form “Stationary social welfare facilities“ include the following units:

- social assistance house,
- family-based assistance house,
- centre ensuring 24-hour care to disabled persons, chronically ill patients, or the elderly within the scope of economic activity or their statutory activity,
- community self-help house or other support centre for persons with mental disorders, which have places of twenty-four-hour stay,
- house for mothers with under age children and pregnant women,
- night shelter,
- shelter for homeless persons,
- other.

Social assistance house – a centre providing welfare, nursing, support and educational services at a level conforming to the standard in force, designed for people requiring full-time care due to their age, illness or disability, unable to live independently in everyday life. Staying at home is for a fee. These facilities are aimed at: the elderly, chronically ill with somatic disorders, chronically mentally ill, mentally retarded adults, children and young mentally retarded, physically handicapped, dependent on alcohol people.

Family-based assistance house – a form of care and well-being services provided full-time for persons who, due to old age, illness or disability, require this form of support.

Centre ensuring 24-hour care to disabled persons, chronically ill patients, or the elderly within the scope of economic activity or their statutory activity – and after receipt of the Voivode’s permission, provides care and welfare services.

House for mothers with under age children and pregnant women – provides round-the-clock, temporary residence for: mothers with under age children, pregnant women, fathers with under age children and other persons taking care of children, who are affected by violence or are in another crisis situation.

Homeless person – a person not living in a dwelling apartment and not registered for the permanent stay, or a person not being registered for the permanent stay in an apartment in which living is not possible.

Hostels for homeless persons – building or separate parts of the building, intended to provide round-the-clock homeless people shelter together with auxiliary rooms necessary for the proper functioning of the facility.

Night shelter – building or separate parts of the building, intended to provide overnight accommodation to the homeless people, along with auxiliary rooms necessary for the proper functioning of the facility.

Placed (during the year) at the home/social welfare facility – persons who have been admitted to the facility for the first time in a given year.

The current social assistance system has been in operation since 1 May 2004, based on the Act of 12 March 2004 on social assistance (uniform text, Journal of Laws 2023 item 901, with later amendments), according to which the division into monetary and non-monetary benefits was made. The right to benefits under this system is granted to persons and families who are unable to overcome difficult life situations by themselves, using their own rights, resources and abilities. The basic condition for granting aid is the occurrence of one of the problems specified in the Act, and in the case of monetary benefits – income, the amount of which does not exceed the income criteria set based on the threshold of social intervention. The threshold of social intervention is determined on the basis of a study carried out taking into account the contents of the goods and services ensuring the fulfillment of existential necessities and the prices of goods and services. In the case of some benefits, the income criterion may be increased by resolution of the gminas council.

Social assistance benefits – take the form of cash benefits (permanent benefit, periodic benefit, special purpose allowance, allowance and loan for economic self-emancipation, financial aid for self-reliance and continuing education, cash benefit for maintenance and covering expenses related to learning Polish non-monetary benefits (social work, credit card, health insurance contributions, social security contributions, material aid, including economic self-employment, funeral, specialist counselling, crisis intervention, shelter, meal, necessary clothing, caring in the place of residence, in support centres and in family support homes, specialist care services in the place of residence and in support centres, sheltered accommodation, stay and home welfare services, assistance in obtaining appropriate Housing, including sheltered housing, help with getting a job, development aid – in-kind for self-employed persons, training, family counselling and family therapy led by adoption centres).

Monetary assistance – mainly benefits permanent, temporary and targeted, but also help to become independent and continue their education.

Households and families

The 2021 National Census adopts the „household-dwelling” concept, according to which all persons living in one dwelling (whether related or unrelated) are considered members of the same household.

Considering the number of persons living in the dwelling, the following types of **households** were distinguished: one-person households, two-person households, three-person households, four-person households, five-person households and more.

Each person is defined by the position of the person in the household:

- 1) persons living in the household - a category including:
 - a) persons in a biological family belonging to a household in which there is a biological family of which they are a member. By type of biological family a distinction is made between:
 - persons in marriages,
 - persons in informal relationships,
 - single parents,

- sons / daughters. The term "sons/daughters" is in line with the definition of the term "child". A child (son/daughter) is a biological or adopted son, biological or adopted daughter, stepson or stepdaughter (regardless of age and marital status), resident in the household of at least one parent, with no partner or children of their own in the same household. Children in foster care are not included. A son or daughter living with a spouse, a partner in an informal relationship or with one or more children of their own is not considered a child;
- b) persons outside the biological family belonging to non-family households or to family households if they are not members of any biological family in that household. Within this category, persons are distinguished:
 - living alone (in single-person non-family households),
 - living with other persons (in non-family multi-person households and in family households that are not members of any biological family);
- 2) persons not living in a household - a category including:
 - a) persons in collective living quarters,
 - b) homeless.

Considering information on the position of the person in the household, the number of persons in the household and the number and age of children in the family - the following household categories were distinguished:

- 1) family households:
 - one-family,
 - two-family,
 - three- and more family households;
- 2) non-family households:
 - one-person households,
 - multi-person households.

In the 2021 Census, **families** were distinguished among people living together. The basic information for distinguishing biological families is to establish the degree of relationship to a particular person and to indicate for each person his/her spouse and parents (if such persons reside).

A **biological (nucleus) family** is defined as two or more persons that are bound together as husband and wife, living together partners (persons in non-formal unions) – persons of the opposite sex, or as parent and child. According to the above definition, the following types of biological families are distinguished:

- marriage without children,
- marriage with children,
- informal relationships without children,
- informal relationships with children,
- lone mother with children,
- lone father with children.

Informal relationship means the maintenance of psychological, physical and/or economic ties of a marital nature (without marriage) between two persons.

A **child** is defined as a person at any age who remains in the household together with the both, or one of parents. The stepsons/stepdaughters as well as adopted children are also rated as children.

Foster care provided to children and young people

The functioning of foster care, including care and education centres, foster families, as well as day-support centres, is specified in the Act of 9 June 2011 concerning Family Support and Foster Care System (uniform text, Journal of Laws 2023 item 1426, with later amendments).

Family foster care shall be exercised in case when it is impossible for the parents to provide care and education for a child. It guarantees a work with a family to make possibility for a child to return to its family, or when it is impossible – efforts aimed at child’s adoption or preparation of a child to live an independent and responsible life, satisfaction of children’s emotional needs, in particular the needs related to welfare, healthcare, education, culture, recreation and religious. The forms of family foster care are the following:

- foster family,
- foster home.

Foster family – provides a child who is deprived of full or partial parental care with full-time or periodic care and education. We distinguish the following types of foster families:

- related foster family – established by ascendants or siblings; a family is entitled to receive a payment for each entrusted child to cover the cost of its maintenance,
- not-professional foster family – established by persons other than ascendants or siblings; a family is entitled to receive a payment for each entrusted child to cover the cost of its maintenance; placed in it may be not more than 3 children (except for numerous siblings),
- professional foster family – established by persons other than ascendants or siblings; in addition to a payment for each entrusted child to cover the cost of its maintenance, a family is entitled to remuneration on the account of performance of a foster family function; placed in it may be not more than 3 children (except for numerous siblings); may operate for example as:
 - professional foster family that performs the function of a family emergency house – shall receive a child on the basis of a court ruling, case when a child was escorted by Police or Border Guard, upon consent of parents, child or another person in case of immediate threat to the life or health of the child in connection with domestic violence¹,
 - professional specialized foster family – shall receive in particular: children with a disability certificate or a certificate of high or moderate level of disability, children on the basis of the Law on Proceedings Involving Juveniles², underage mothers with children.

Foster home is formed by a married couple or an unmarried person; placed in it may be not more than 8 children (except for numerous siblings).

Institutional foster care shall be exercised in the form of:

- care and education centre,
- regional care and therapy centre,
- pre-adoptive intervention centre.

Care and education centre – provides a child who is deprived of full or partial parental care with full-time or periodic care and education, and fulfil its needs, especially emotional, development, health, living, social and religious needs; provides access to eligible healthcare services and education. Centre is managed by director. A care and education centre shall be run as:

- **socialization centre** – provides a child with full-time care and education, and fulfil its needs, especially emotional, development, health, living, social and religious needs; implements a child assistance plan prepared in cooperation with a family assistant; enables contact with parents and other close persons; unless otherwise decided by a court, takes actions aimed at the child’s return to a family; provides a child with access to education adjusted to his/her age and development skills; provides a child with therapeutic actions, provides access to eligible healthcare services,
- **intervention centre** – provides immediate care for a child in the crisis situation, especially if it is required for the centre to place the child under immediate care,

¹ Art. 12a of the Act of 29 July 2005 on Counteracting Domestic Violence (Journal of Laws 2021 item 1249, with later amendments and 2023 item 289 and 535).

² Act of 9 June 2022 on Support and Resocialization of Juveniles (Journal of Laws item 1700, with later amendments).

- **family centre** – educates children of various age groups, including adolescents and those becoming independent; enables common education and care for numerous siblings; cooperate with a family foster care coordinator and a family assistant,
- **specialist therapy centre** – provides care for a child with individual needs, in particular: a child with a disability certificate or a certificate of high or moderate level of disability; a child requiring the application of special education methods and specialist therapy; a child requiring dealing with their developmental and emotional retardation. The centre provides educational, sociotherapeutic, corrective, compensating, speech therapy, and therapeutic activities compensating for lacks in upbringing in a family and preparing for social life, as well as proper rehabilitation for disabled children,
- **combining tasks centre** – provides care and education through the implementation of the tasks specified for the socialization, intervention and specialist therapy centres.

Regional care and therapy centre – a centre where children shall be placed, due to their health condition requiring specialist care and rehabilitation and cannot be placed in family foster care or a care and education centre. The total number of 30 children at most may be placed in a regional care and therapy centre at the same time.

Pre-adoptive intervention centre – a centre where shall be placed children up to the 1 year old, requiring special care who, waiting for adoption, cannot be covered by family foster care. The total number of 20 children at most may be placed in a pre-adoptive intervention centre at the same time.

Day-support centres

Day-support centre supports the family in its care and education functions. It may be operated in the form of:

- general care centre, including interest circles, day-rooms, clubs, educational centres; provides a child with: care and education, assistance in learning, organisation of leisure time, entertainment and sport classes and development of interests,
- specialized centre – organises sociotherapeutic, therapeutic, corrective, compensating and speech therapy classes, implement an individual corrective programme, a psychocorrective or psychopreventive programme, in particular pedagogic, psychological and sociotherapy,
- street work – carries out motivating and sociotherapeutic activities, conducted by a streetworker,
- in a combination of the forms i.e. combining tasks of the general care, specialized and street work centres.

Childcare for children up to the age of 3

Childcare for children up to the age of 3 is organized, among others in the form of a nursery school or children's club. Care facilities for small children operate in accordance with the Act of 4 February 2011 on the childcare for children up to the age of 3 (uniform text, Journal of Laws 2023 item 204).

Nursery – the institution entered into the Register of nurseries and children's clubs run by the mayor, the mayor or president of the city, which cared for the children aged from 20 weeks of age, for up to 10 hours with respect to each child.

Children's club – the institution entered into the Register of nurseries and children's clubs run by the mayor, the mayor or president of the city, which cared for the children aged from 1 year old, for up to 10 hours with respect to each child.

Pre-primary education

Pre-primary education establishments comprise nursery schools (including special nursery schools), pre-primary sections of primary schools, pre-primary education units and pre-primary centres.

Family benefits

The current system of family benefits was introduced on 1 May 2004. The legal basis of the system is the Act of 28 November 2003 on family benefits (uniform text, Journal of Laws 2023 item 390, with later amendments). The main source of information on the functioning of the law is constituted by the quarterly reports on tasks provided for in the law on family benefits prepared by the gminas. The reports are material and financial in character, and their scope is defined by the Regulation of the Minister of Family and Social Policy on material and financial reports on the performance of family benefits.

Family benefits include:

- family allowance,
- family allowance supplements,
- attendance benefits: nursing allowance, special attendance allowance and nursing benefit,
- single payment birth grant,
- parental benefit.

The main criteria for entitlement to family benefits are: having a dependent child and average monthly income, per family member. Regardless of income, you will receive: nursing allowance and nursing benefit.

Family allowance – is designed to partially cover childcare expenses; the allowance is granted to: parents, one parent or legal guardian of the child, the child's actual guardian, a person up to the age of 24 who is learning. Family allowance is granted for a child until the age of 18. If a child does not continue education, when the child reaches 18 years old, the parent loses the right to family allowance for the child. Granting the right to family allowance is dependent, among others from fulfilling the income criteria. A person eligible for family allowance is entitled to the following benefits (it is possible to receive several supplements simultaneously) due to:

- giving birth to a child (one-time benefit),
- taking care of a child during child-care leave,
- single parenthood,
- multi-children parenthood,
- education and rehabilitation of a disabled child,
- beginning of the school year,
- undertaking education outside the place of residence by a child.

Nursing allowance – designed for disabled children and adults with disabilities and for those who are over 75 years old. Allowance is not granted to persons who have acquired entitlement to a nursing supplement paid with retirement or pension from the Social Insurance Fund. It is granted not for the benefit period but for the duration of validity of the decision on disability or degree of disability.

Nursing benefit – granted to a persons who, under the provisions of the Law of 25 February 1964, the Family and Guardianship Code (uniform text, Journal of Laws 2020 item 1359) have a maintenance obligation (parents of children, straight relatives, siblings, related foster family), as well as the child's actual guardian (person who takes care of the child in the court of adoption of the child) if they resign or do not take up occupational work to handle a person with a disability requiring special care.

Data on population as well as calculations per capita (1000 population etc.) were prepared using as the starting basis:

- for the years 2014–2019 – the results of the National Population and Housing Census 2011,
- since 2020 – the results of the National Population and Housing Census 2021. Data for 2020 have been changed in comparison with those published in previous edition of the publication.

The **population projection for gminas** was calculated on the basis of population according to the national definition, as well as data on vital statistics (administrative data). Only migration for permanent residence was taken into account. The starting point for the calculations was the population by sex and single age groups in individual gminas on 31st December 2022. The last year of the gminas population projection is 2040, not 2060 as in the projections for the country, voivodships and powiats.

Relative numbers (indices, percentages) are calculated, as a rule, on the basis of absolute data expressed with higher precision than that presented in tables.

In data **calculations per capita (1000 population etc.)** as of the end of the year, the number of population as of 31 December was used, whereas data describing the magnitude of a phenomenon within a year – as of 30 June, unless otherwise noted.

Due to the rounding of data, in some cases component totals can slightly differ from the amount given in the item "total".

Statistical information originating from sources other than Statistical Office is indicated in the appropriate notes.

Broader information and detailed methodological description are published in thematic publications of Statistics Poland as well as in the series "Statistical Research Methodology".